

Vägledningssuppdraget Våga göra skillnad

Slutrapport

Först av allt - allvarlig och omfattande utsatthet

När samhället får insikt om när barn och unga utsätts för tvångsäktenskap, när barn och unga blir förda utomlands mot sin vilja, när barn utsätts för allvarlig misshandel, om barn som riskerat att utsättas för könsstympning, barn som lever med konsekvenser av en könsstympning och att barn lever under allvarliga missförhållanden. Denna insikt visar tydligt på det enorma arbete vi ansvariga myndigheter har framför oss, om vi i Sverige menar allvar med att alla barn ska ha rätt till kroppslig integritet, möjlighet att forma och påverka sitt liv, samt ha en uppväxt fri från våld och förtryck. Det är samhällets ansvar att uppmärksamma och ge stöd och skydd till alla barn och unga, med utgångspunkt i gällande lagstiftning och barnkonventionen.

Detta innebär att alla kommuner måste ha kunskap och förutsättning för att kunna ge barn och unga den hjälp de har rätt till och behov av. Detta förutsätter att det finns ett systematiskt arbete med en väl fungerande samverkan för att den lagstiftning som råder ska kunna omsättas till ett faktiskt skydd för alla barn och unga som är i behov av insatser från samhället sida.

Barns rättigheter är okränkbara och får aldrig osynliggöras.

Elisabet Nilsson
Landshövding Länsstyrelsen Östergötland

Juno Blom
Utvecklingsledare
Länsstyrelsen Östergötland

Innehållsförteckning

FÖRST AV ALLT – ALLVARLIG OCH OMFATTANDE UTSATTHET.....	
SAMMANFATTNING.....	4
BAKGRUND.....	7
Avgränsningar och definition	8
Målgruppen	8
Berörda yrkesgrupper, lokal nivå och kommunal nivå	8
VÄGLEDNINGSUPPDRAGET VÅGA GÖRA SKILLNAD.....	9
STEG 1 – ATT TA FRAM EN VÄGLEDNING.....	9
STEG 2 – ARBETET MED ATT SPRIDA OCH UTVECKLA VÄGLEDNINGEN	11
Pilotkommunerna	11
Styrgrupp.....	12
Implementering och förankring	12
Utbildningar.....	13
STEG 3 – PILOTKOMMUNERNAS UTVECKLINGSARBETE.....	16
I mötet med de utsatta	16
Utveckling av samverkan.....	17
Inom verksamheterna.....	17
Mellan verksamheterna.....	18
Handlingsplaner och samverkansplaner.....	19
Ytterligare behov	19
STEG 4 - UTVECKLING AV VÄGLEDNINGEN.....	21
STEG 5 – FORTSATT LÄNSSPRIDNING.....	24
SLUTSATSER FRÅN VÄGLEDNINGSUPPDRAGET - FRAMGÅNGSFAKTORER OCH HINDER I ARBETET	26
FORTSATT UTVECKLINGSARBETE.....	32
BILAGOR	34

Sammanfattning

Under de fem år som gått sedan Länsstyrelsen Östergötland fick regeringsuppdrag att ta fram vägledningen – *"Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja"* (2011:14) (IJ2010/961/JÄM) har Länsstyrelsen bedrivit ett omfattande utvecklingsarbete på nationell nivå för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) genom främjande, förebyggande och åtgärdande arbete. Detta arbete har skett dels tillsammans med de sex pilotkommunerna som knöts till uppdraget och dels tillsammans med många andra kommuner runt om i landet. Länsstyrelsen har bland annat utvecklat metoder, till exempel genom att ta fram en modell för hur det konkret går att arbeta på lokal nivå *"Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck"* (2014:08), en handbok *"Man vill ju finnas – En handbok för barn och unga som lever med skyddade personuppgifter"* (2014: 25) och *"Född till att göra skillnad"*, en empowermentbok till unga tjejer där en ung kvinna mot bakgrund av sin tioåriga resa till ett självständigt liv, ger råd såväl till andra ungdomar som till myndighetspersoner om villkoren och möjligheterna för en förändring.

De två viktigaste erfarenheterna av detta uppdrag var att utifrån ökad kunskap blev pilotkommunerna medvetna om de faktiska brister som fanns på lokal nivå. För det andra att det kompetensteam som bildades fick ta del av kommuners erfarenheter och rutiner för att ge utsatta barn och unga stöd och skydd. En av dessa kommuners dokumenterade och systematiserade erfarenheter användes för att synliggöra det rättsliga stöd som finns i lagar, allmänna råd och handböcker för att ge barn och unga i målgruppen adekvat stöd och skydd. Det var kombinationen av en kommuns praktik och erfarenheter och Länsstyrelsen Östergötlands kunskaper som gjorde det möjligt att göra ett metodutvecklande arbete baserat på teori och praktik. Detta resulterade i rapporten *"Våga stå kvar!"*. Lika viktigt var det löpande stöd som Länsstyrelsen Östergötland gav pilotkommunerna i de ärenden som pilotkommunerna kände en osäkerhet kring. Länsstyrelsen Östergötland fanns också tillgänglig för stöd kring frågor som rörde det långsiktigt strategiska utvecklingsarbetet på lokal nivå.

Arbetet har utvecklats genom de regeringsuppdrag som Länsstyrelsen Östergötland ansvarar för. Vägledningen *"Våga göra skillnad"*, togs fram mot bakgrund av att samhället måste försäkra sig om alla barns och ungas lika rätt till stöd och skydd när de utsätts för övergrepp. När Länsstyrelsen Östergötland hade tagit fram vägledningen såg Länsstyrelsen ett behov av att pröva vägledningen i sex pilotkommuner. Tanken med att pröva vägledningen var att se ifall den innehöll relevanta delar för verksamheterna för att förstå målgruppens behov. Vägledningen lyfter fram barns och ungas levda historia, behovet av stöd i de olika faserna som barnet/den unga går igenom när de tvingas bryta med sin familj, och att verksamheterna genom denna kunskap skulle inse vikten av långsiktigt stödjande insatser.

Kommunstyrelsens ordförande i varje pilotkommun undertecknade avtalet om medverkan i arbetet. Pilotkommunerna fick flertalet utbildningar som tog utgångspunkt i den verklighet barn och unga lever i. Ett viktigt område var att få ökad kunskap om våldets konsekvenser för att förstå den utsatthet barn och unga lever i, för att kunna anpassa insatser utifrån barnet eller den ungas behov.

Utbildningarna var riktade till berörda yrkesgrupper¹ som ingår i den lokala nivån och som möter målgruppen. Detta för att tydliggöra varje professions ansvarsområde, samt identifiera vad som krävs för att den rådande lagstiftningen ska bli gällande i praktiken för de barn och unga som är utsatta för övergrepp. Genom att samla varje yrkesgrupp för sig blev det också möjligt att dela erfarenheter mellan representanterna från pilotkommunerna, vilket var gynnsamt. Dessutom anordnades gemensamma samlingar för alla berörda verksamheter från pilotkommunerna för att stärka samverkan med fokus på ensamhet, som är en konsekvens för barn och unga i målgruppen när de tvinagas bryta med sina familjer. Lika viktigt var det att visa på behovet av samverkan med den nya kommunen, där barnet/den unga blir placerad. Detta gäller framförallt samverkan med det boende där barnet/den unga blir placerad på.

Politiker- och chefskonferenser anordnades vid två tillfällen. Dessa konferenser visade sig få en viktig betydelse, då förankringen och förståelsen ökade hos de beslutfattande för respektive verksamhet.

Genom ett samarbete med adekvata boenden för målgruppen fick Länsstyrelsen Östergötland viktig information kring de brister som boendena uppmärksammat vad beträffar samverkan och uppföljning från myndigheters sida, när barn och unga placerats hos dem. Det anordnades även gemensamma utbildningstillfällen för socialtjänst, polis och skyddade boenden, för att stärka denna samverkan, med fokus på de utsattas behov.

En viktig framgångsfaktor för detta regeringsuppdrag, var att det skedde utbildningsinsatser över tid som skedde parallellt med ett utvecklingsarbete på den lokala nivån. Varje pilotkommun hade även en kontaktperson från Länsstyrelsen Östergötlands arbetsgrupp, till vilken pilotkommunerna kunde vända sig vid behov av stöd i ärendehantering. Detta stöd blev även viktigt för implementeringen av arbetet på lokal nivå.

Den kritik som riktades mot vägledningen "*Våga göra skillnad*" var att könsstympade flickors villkor inte synliggjordes. Denna kritik resulterade i att könsstympling av flickor och kvinnor togs upp vid utbildningstillfällena för pilotkommunerna. Brist på vägledande material om könsstympling av flickor kommunicerades även till departementet, vilket resulterade i två regeringsuppdrag².

Under 2014 inrättade Länsstyrelsen Östergötland en nationell stödtelefon, som en del av regeringsuppdraget att ansvara för ett Nationellt Kompetensteam³. Till stödtelefonen kan yrkesverksamma och ideellt verksamma från hela landet vända sig för stöd och råd vid ärendehantering.

I april 2015 kommer en slutkonferens erbjudas till pilotkommunerna.

Fortsatt länsspridning

Mot bakgrund av de erfarenheter som framkommit under vägledningsarbetet, har nu Länsstyrelsen Östergötland börjat sprida vägledningen "*Våga göra skillnad*" vidare i landet. Detta arbete har varit möjligt genom den länsstyrelsesamverkan som är

¹ Berörda yrkesgrupper, lokal nivå och kommunal nivå, se sid. 9.

² Uppdrag att ta fram vägledande material (könsstympling), (U2013/5292/JÄM)

³ Uppdrag att utveckla ett nationellt kompetensteam, (U2013/5290/JÄM)

uppbyggd. För att kunna nå ut till kommunerna i landet har de upparbetade kontakter som finns på varje länsstyrelse varit ovärderliga.

Upplägget för spridningen har varit:

- Att använda länsstyrelserna som en plattform för att samla kommunerna i länet.
- Ta utgångspunkt i arbetet med pilotkommunerna.
- Erbjuder grundutbildning när det gäller barns och ungas livsvillkor som lever med hedersnormer.
- Uppföljning med en gemensam genomgång av vägledningen *"Våga göra skillnad"*.
- Genomgång av en kommuns erfarenheter, *"Våga stå kvar!"*.
- Yrkesinriktade föreläsningar.
- Reflekterande samtal kommunvis, för att se var respektive kommun befinner sig, samt identifiera utvecklingsområden.
- Frågeställningar att arbeta med efter utbildningstillfället, både i kommunerna och på lokal nivå, men även inom respektive verksamhet.
- Tillgång till den nationella stödtelefonen vid behov i ärendehantering
- Möjlighet att ta del av en ung kvinnas erfarenhet av myndigheters agerande och den utsattes behov av vård, stöd och skydd.

Länsstyrelsen Östergötland ser ett behov av ett långsiktigt arbete med implementering, kunskapsutveckling och uppföljning efter denna slutrapport.

Länsstyrelsen föreslår att:

- Fortsätta det redan påbörjade arbetet med att sprida vägledningen *"Våga göra skillnad"*.
- Följa upp det arbete som påbörjats i landet, via länsstyrelserna.
- Tydligt lyfta in information om den nya lagstiftningen, stärkt skydd mot barnäktenskap och tvångsäktenskap.
- Bygga upp en struktur, där kommuner som kommit långt i sitt arbete kan mötas och dela erfarenheter och därmed fortsätta den påbörjade metodutvecklingen, med förankring i praktiken.
- Se till att organisera ett faddersystem, där kommuner som kommit längre i sin utveckling kan vara ett stöd för kommuner som nyligen börjat detta utvecklingsarbete.

Länsstyrelsen Östergötlands nationella regeringsuppdrag bidrar med olika delar till en helhet och det är en styrka att de nationella uppdragen ligger samlade hos en myndighet. Erfarenheterna av de tidigare uppdragen bidrar till att Länsstyrelsen kan göra en både djup och bred analys av behoven av kunskap, utveckling och åtgärder. Länsstyrelsen Östergötland vill betona vikten av att se på och genomföra uppdragen med utgångspunkt i en helhetssyn. Det har legat till grund för och har varit delar av ett långsiktigt strategiskt arbete för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Uppdragen har bidragit till att bygga upp kunskap och kompetens samt till att skapa nätverk och samarbete regionalt och nationellt. Erfarenheterna kan samlas inom ramen för det Nationella Kompetensteamets arbete och konkretiseras i ett fortsatt arbete, bland annat genom fortsatta utbildningsinsatser och utvecklandet av ytterligare metodmaterial. Totalt har Länsstyrelsen Östergötland genomfört 344 utbildningsinsatser runt om i landet från 2011-12-31 t o m 2015-02-15.⁴

⁴ Se Slutrapport – Gift mot sin vilja (Rapport nr: 2015:4)

Länsstyrelsen Östergötland anser att det finns fortsatt behov av att nationellt bedriva ett strategiskt och övergripande arbete med att fortsätta sprida kunskap och information genom utbildningsinsatser, fortsatt arbete med nationellt metodstöd samt att det finns tillgång till råd och stöd för yrkessamma och ideellt verksamma. Det finns mycket kvar att göra för att bygga ett hållbart system såväl nationellt som lokalt för att se till att arbetet fortsätter utvecklas så att de utsattas behov och deras grundläggande rättigheter tillgodoses.

Bakgrund

Länsstyrelsen Östergötland har haft nationella regeringsuppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck sedan 2005⁵. I denna rapport redovisar vi vägledningssuppdraget "*Våga göra skillnad*"⁶, och hur det har kommit att utvecklas. Vägledningssuppdraget består av fyra olika uppdrag.

- Det första regeringsuppdraget från 2010 (IJ2010/961/JÄM) var att ta fram en vägledning till yrkesverksamma – "*Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifter mot sin vilja eller som har blivit gifter mot sin vilja*" (2011:14) som syftar till att barn och unga som placeras utanför hemmet ska få det stöd och den rehabilitering de är i behov av, oavsett var de placeras.
- Det andra regeringsuppdraget, från 2011, innebar att utveckla och testa vägledningen i sex kommuner (U2011/4322/JÄM), de sex pilotkommunerna var Borlänge, Karlstad, Norrköping, Söderhamn, Umeå och Västerås.
- Det tredje regeringsuppdraget, som Länsstyrelsen Östergötland fick 2013, var att fortsätta utveckla det kompetensteam som bildades till vägledningssuppdraget, till ett nationellt kompetensteam (U2013/5290/JÄM).
- Det fjärde uppdraget, som gavs 2014, var att fortsätta driva det Nationella Kompetensteamet som Länsstyrelsen bildat, regeringsuppdrag 2014/2666/UC.

I den här rapporten är det fokus på de två första uppdragen. Dessa uppdrag har tidigare delredovisats i två delrapporter; "*Delrapport. Våga göra skillnad.*" (2012:24) och "*Delrapport 2. Våga göra skillnad.*" (2014:05). I denna slutrapport ligger fokus på övergripande reflektioner och slutsatser från vägledningssuppdraget samt tankar kring hur arbetet kan utvecklas.

De två regeringsuppdrag som handlar om det Nationella Kompetensteamet kan ses som en konkret effekt av de två regeringsuppdrag som handlar om vägledning, och omnämns därför också i denna rapport i de delar de är relevanta. Dessa uppdrag är pågående och erfarenheterna från det Nationella Kompetensteamet och den tillhörande nationella stödtelefonen beskrivs mer utförligt i: "*Delrapport. Nationella Kompetensteamet.*" (2014:31).

⁵ Samtliga regeringsuppdrag presenteras i bilagorna

⁶ Länsstyrelsen har begärt om förlängd tid för att lämna in den ekonomiska redovisningen till marsmånad

Avgränsningar och definition

Målgruppen

I vägledningssuppletet är den primära målgruppen unga mellan 13-25 år, och omfattar både barn och myndiga, kvinnor och män, homo-, bi-, och transpersoner, ensamstående och par med eller utan barn. I regeringens skrivelse *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja* (Skr. 2009/10:229) syftar målgruppen på de unga som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja. I skrivelsen lyfts sambandet mellan att unga gifts mot sin vilja eller riskerar detta och att de utsätts för andra former av hedersrelaterat våld och förtryck fram. Den målgrupp som den lokala nivån behöver känna till sitt ansvar för, har Länsstyrelsen utifrån regeringens skrivelse definierat som *unga som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller unga som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*. Eftersom målgruppen har både gemensamma och specifika drag kan den på samma gång beskrivas som en grupp och som flera grupper.

Berörda yrkesgrupper, lokal nivå och kommunal nivå

I vägledningssuppletet används begreppet lokal nivå då det handlar om yrkesgrupper och verksamheter som kan vara aktuella i förhållande till de unga i målgruppen men som inte nödvändigtvis är knutna till kommunen, som exempelvis polisen, hälso- och sjukvården, ideella organisationer eller skyddade boenden.

I regeringens skrivelse⁷ betonas att vägledningen ska syfta till att öka kommunens medvetenhet om ansvar för målgruppen och möjligheter att tillgodose deras behov. Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta övergripande ansvar innebär dock ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän (2 kap. 1 § socialtjänstlagen, SoL). För att tillgodose de unga i målgruppens behov kan kommunen i hög grad ses som beroende av att polismyndigheter och hälso- och sjukvården också medvetandegörs om sitt ansvar för de unga i målgruppen.

⁷ *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja* (Skr. 2009/10:229)

VÄGLEDNINGSUPPDRAGET *VÅGA GÖRA SKILLNAD*

I de avsnitt som följer presenteras vägledningssuppdraget ”*Våga göra skillnad*” och det utvecklingsarbete som skett från 2010 fram till 2015.

STEG 1 - ATT TA FRAM EN VÄGLEDNING

I regeringens skrivelse *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga gifts bort mot sin vilja* (Skr. 2009/10:229) lyfts de unga kvinnor och män, flickor och pojkar som upplever att de har begränsningar i valet av vem de kan gifta sig med upp som en särskild riskgrupp som behöver hjälp och stöd från samhället. Länsstyrelsen Östergötlands vägledning ”*Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*” (2011:14) är en åtgärd i denna handlingsplan. Regeringssuppdraget grundar sig i att de unga i målgruppen som blivit utsatta för hot och våld och placerats utifrån sin utsatthet inte alltid får det stöd de behöver under eller efter placeringen.

Utifrån regeringens skrivelse (Skr. 2009/10:229) skulle vägledningen syfta till att öka:

- utsattas möjligheter till att få det stöd de behöver och den rehabilitering de är i behov av oavsett var de placeras
- kommunens möjligheter att ge adekvat hjälp till utsatta
- kommunens medvetenhet om ansvar för målgruppen
- medvetenheten bland berörda yrkesgrupper om behovet av att utveckla professionell rehabilitering och långsiktigt stödjande insatser

Länsstyrelsen hade följande utgångspunkter för detta uppdrag:

- de utsattas situation och behov
- att de utsatta barnen och ungdomarna har en särskild utsatthet som följd av att de står i en beroendeställning till sina föräldrar och av att våldet ofta sker i hemmet eller i ett privat sammanhang
- att arbetet ska bygga på forskning och erfarenhetsbaserade kunskaper
- att principen om likhet inför lagen innebär att inga barn eller unga ska diskrimineras på grund av kön, etnicitet och/eller sexuell läggning

Länsstyrelsen Östergötland tog fram vägledningen ”*Våga göra skillnad*” i samarbete med Stockholms universitet, Hanna Linell, socionom och doktorand i socialt arbete och Astrid Schlytter, docent i rättssociologi och forskare vid Institutionen för mediastudier. Förutom en kunskapsinsamling så tog vi i arbetet med vägledningen del av olika verksamheters erfarenheter genom intervjuer och förekommande skriftligt material. Länsstyrelsen hade också kontakt med företrädare för skyddade boenden specifikt för de unga i målgruppen, företrädare för frivilliga organisationer som arbetar specifikt med de unga i målgruppen och professionella med lång erfarenhet av att arbeta med unga utsatta för hedersförtryck och våld, samt verksamheter som bedriver förebyggande arbete. Vi på Länsstyrelsen besökte även Norge för att ta del av deras arbete, där även representanter från Danmark och Storbritannien närvarade. Länsstyrelsen har haft återkopplande möten kring vägledningen med dessa verksamheter, samt med aktörer på den lokala nivån där polis, socialtjänst, hälso- och sjukvård och skola fanns representerade. Utöver det hade vi under arbetet med vägledningen ”*Våga göra skillnad*” ett löpande samarbete med åtskilliga

myndigheter på nationell, regional och lokal nivå för att utbyta viktiga erfarenheter samt testa de synsätt och metoder som lyfts fram i vägledningen.

Vägledningens utgångspunkt är att det finns vissa gemensamma drag för de unga i målgruppen:

- Att hon eller han kan ha förväntningar på sig att följa familjens och/eller släktens intressen i val av framtida partner.
- Att hon eller han kan ha förväntningar på sig att följa familjens och/eller släktens normer kring sexualitet, som att vara oskuld vid äktenskapets ingående, att gifta sig med en oskuld, eller att inte vara homo-, bi- eller transsexuell.
- Att hon eller han kan leva i ett kollektivistiskt familjesammanhang i betydelsen att hon eller han i olika grad förväntas sätta familjens och/eller släktens intressen framför sina egna. Om hon eller han inte gör det kan hon eller han riskera att övertalas, pressas eller bestraffas fysiskt eller psykiskt.

De unga har också det gemensamt att de är i behov av skydd, stöd och rehabilitering av den lokala nivån utifrån de ovanstående kännetecknen. Utöver detta kommer olika specifika förhållanden knutna till den unga/unge som exempelvis ålder, civilstånd, sexuell läggning, religion, funktionshinder, medföljande barn och dels förhållanden knutna till familj och/eller släkt.

Erfarenheter av Länsstyrelsen Östergötlands tidigare och pågående arbete var att många barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck inte får sina skyddsbehov tillgodosedda. Med denna insikt blev det viktigt att i arbetet med vägledningen ”Våga göra skillnad” göra:

- en lägesbeskrivning över myndigheters och verksamheters insatser till de unga i målgruppen med särskilt fokus på brister, utvecklingsbehov och framgångsfaktorer
- en beskrivning av de unga, deras uppbrott och deras behov av insatser
- en genomgång av styrande perspektiv, ansvar, samverkan och arbetsmetoder på den lokala nivån i förhållande till de unga

Mot bakgrund av denna lägesbeskrivning identifierade Länsstyrelsen Östergötland en rad svagheter på den lokala nivån och som presenteras i vägledningen ”Våga göra skillnad”. Som att:

- det ofta saknas kunskap om målgruppen och deras behov
- det ofta är det egna verksamheten som styr de insatser som erbjuds och inte de ungas behov
- mycket av ansvaret för målgruppen har lagts direkt på ideella organisationer och skyddade boenden
- det föreligger brister vad gäller samverkan, långsiktigt stöd, hot- och riskbedömningar
- få specifika metoder för de unga finns beskrivna och utvärderade
- det finns för lite fokus på och kunskap kring insatser i de ärenden där familjemedlemmar är förövare
- motivation på lokal nivå att bygga upp egna verksamheter för de unga motverkas av att de unga i de flesta fall behöver flytta från kommunen på grund av skyddsbehovet

STEG 2 - ARBETET MED ATT SPRIDA OCH UTVECKLA VÄGLEDNINGEN

I samband med färdigställandet av rapporten "Våga göra skillnad" (2011:14) fick Länsstyrelsen Östergötland ett nytt uppdrag⁸ att pröva, utveckla och sprida de synsätt och metoder som presenterats i "Våga göra skillnad" i samverkan med sex pilotkommuner. Syftet med uppdraget var att kvalitetsutveckla arbetet med stöd och rehabilitering för barn och unga placerade i familjehem eller i Hem för vård eller boende (HVB) på grund av att de riskerar att bli, eller har blivit gifta mot sin vilja eller utsatta för andra former av hedersrelaterat våld och förtryck. Fokus i uppdraget var att identifiera de faktorer som är viktiga för ett effektivt och sammanhållet arbete med unga som får insatser av myndigheter på grund av att de utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Länsstyrelsen Östergötland har under flera år blivit konsulterade av kommuner och myndigheter i både länet och från övriga landet när behov av stöd och hjälp har uppstått. I arbetet med att sprida och implementera vägledningen "Våga göra skillnad" bildade Länsstyrelsen en arbetsgrupp i syfte att stödja och utveckla arbetet mot HRV i de pilotkommuner som skulle delta i arbetet. Arbetsgruppen syftade också till att fungera rådgivande i enskilda ärenden i kommunerna.

De ansvariga ur arbetsgruppen har varit på plats i pilotkommunerna för att kunna följa upp, ge råd och stöd. Dessa träffar har genomförts kontinuerligt under projektet. Aktörer från de olika yrkesgrupperna från pilotkommunerna har i sitt arbete vänt sig till arbetsgruppen för att få konkret handledning kring exempelvis vilket boende som kan vara lämpligt för den utsatta eller vilka jurister som har särskild kunskap kring HRV. Utifrån detta stärktes Länsstyrelsen Östergötlands tidigare erfarenheter av att vid ökad kunskap om målgruppens behov hos olika aktörer på lokal nivå så ökar också behovet av stöd i enskilda ärenden. Det var denna arbetsgrupp som under uppdraget utvecklades och utvidgades till att bli det Nationella Kompetensteamet.

Pilotkommunerna

De pilotkommuner som har ingått i vägledningssuppdraget är *Borlänge*, *Karlstad* *Norrköping*, *Söderhamn*, *Umeå* och *Västerås*. Dessa pilotkommuner valdes ut på grund av ett antal faktorer:

- Att kommunerna⁹ har haft egen erfarenhet av placeringar av unga utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.
- Att nyckelpersoner i kommunen har någon form av utbildning när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck.
- Att kommunen har erfarenheter av samverkan med andra myndigheter och berörda parter,
- Att kommunen är villig att avsätta tid för detta arbete.
- Att det finns andra aktörer som polis och skola på lokal nivå som kan och vill avsätta tid för detta arbete.
- Att det finns en geografisk spridning på pilotkommunerna.

⁸ Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att utveckla och sprida en vägledning för stöd och rehabilitering av unga, (U2011/4322/JÄM)

⁹ Med kommunerna menas berörda myndigheter på kommunal nivå, där socialtjänsten har en central roll.

- Att arbetet ska vara förankrat hos den yttersta ledningen, dels på tjänstemannanivå, dels på politisk nivå. Detta för att aktörerna på lokal nivå ska känna att de har stöd i sitt arbete med att pröva vägledningen. Därför fick varje kommunstyrelseordförande skriva på ett avtal om att ingå i *"Våga göra skillnad"*.

De verksamheter från pilotkommunerna som medverkat har varit bland annat skola, socialtjänst, polis och hälso- och sjukvård. Vissa av dem är alltså kommunala medan andra har en organisation som ligger utanför kommunernas ansvar. Detta med hänsyn till att målgruppen är i behov av samtliga dessa aktörer.

Vägledningsuppdraget började arbetet med dessa sex pilotkommuner, för att utveckla och testa vägledningen. Lund blev sedan utsedd som en testkommun för att se hur det gick att utveckla spridningen till kommuner som inte ingick i vägledningsuppdraget, för kommande utbildningsinsatser.

Styrgrupp

Styrgruppen har haft det övergripande ansvaret för vägledningsuppdraget. Den består av Elisabeth Nilsson, landshövding Länsstyrelsen Östergötland, Kristina Zetterström, länsråd Länsstyrelsen Östergötland, Mona Hallström-Hjorth, chef för Enheten för social hållbarhet Länsstyrelsen Östergötland, Juno Blom, utvecklingsledare Länsstyrelsen Östergötland, Emma Westin, handläggare Länsstyrelsen Östergötland, Per-Arne Håkansson forskare, Socialstyrelsen, Jan Andersson, verksamhetschef för verksamhetsstöd på Socialkontoret i Norrköpings kommun samt Martin Permén, Kommissarie utvecklingsavdelningen, Polismyndigheten och Liselotte Jergard, Polismästare/Chef utvecklingscentrum Öst, Polismyndigheten.

Implementering och förankring

Arbetet med att sprida och utveckla vägledningen började med att förankra uppdraget i de sex pilotkommunerna genom utbildningsinsatser och handledning både i ärenden och vad gäller organisering på lokal nivå. Fokus lades på att lyfta upp och utveckla teman som identifierats som en generell brist i myndigheters arbete med placeringar, som exempelvis hur kommuner och andra aktörer kan samverka kring insatser då den unge placeras utanför den egna kommunen, könsstämpning av flickor och kvinnor samt pojkar och unga mäns utsatthet. Det inleddes en dialog med pilotkommunerna och med en rad skyddade boenden i landet om behovet av flera platser och boenden för målgruppen.

En av de största utmaningarna under det första året var att förankra vägledningsarbetet på lokal nivå. Processen att identifiera ansvariga aktörer som kunde godkänna deltagande visade sig ta mer tid än förväntat och speglar sannolikt de brister som finns kring samverkan på lokal nivå. Trots att Länsstyrelsen Östergötland vände sig till kommuner som arbetat med hedersrelaterat våld tidigare, fanns det inte alltid självklara ingångar för att få arbetet kring placeringar och det långsiktiga stödet förankrat hos ansvariga chefer inom respektive område. Om det inte sedan tidigare fanns samverkansrutiner i andra ärenden kan detta ha varit en bidragande svårighet.

I uppdraget att sprida och implementera vägledningen ingick att kommunstyrelsens ordförande skrev under avtalet om att yrkesverksamma lokalt skulle arbeta med

vägledningen. I praktiken visade det sig att dessa avtal i sig inte var tillräckliga när pilotkommunerna skulle organisera sig operativt.

Myndigheters skyldighet att samverka är rättsligt reglerad i två avseenden. Det ena gäller socialtjänsten särskilda skyldigheter. Enligt 5 kap 1a § SoL, ska socialnämnden, i frågor som rör barn som far illa eller riskerar fara illa, samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Det andra gäller samverkan mellan myndigheten i allmänhet enligt 6 § i Förvaltningslagen (F). Länsstyrelsen Östergötlands erfarenhet är att det föreligger brister i båda avseenden, och att det blev tydligt när kommunerna engagerades i vägledningsuppdraget. I de kommuner där brister förelåg avseende samverkan uppstod det, trots deltagande i vägledningsuppdraget, även särskilda svårigheter vad gällde att utveckla nya organisationsformer. Vår uppfattning är att samverkan på lokal nivå kan försvåras av rådande organisationsstrukturer och att det sålunda kräver ett engagemang och ansvar på högsta politiska och administrativa nivå för att få till stånd ett förändringsarbete. Trots att Länsstyrelsen hade vänt sig till kommuner som arbetat med frågan hedersrelaterat våld tidigare, fanns det inga självklara ingångar för att få arbetet kring placeringar och det långsiktiga stödet förankrat hos de ansvariga cheferna inom respektive område.

Erfarenheten av detta är att det behövs tid för att förankra ett omfattande förändringsarbete lokalt, och att det inte är tillräckligt att det finns en vilja att ändra befintliga rutiner genom att exempelvis tillsätta en eller flera personer som ska arbeta med dessa frågor specifikt. För att åstadkomma en varaktig förändring krävs att man i det lokala planeringsarbetet inleder med att utarbeta en strategi för att nå fram till berörda chefer och få mandat att kunna knyta samman verksamheter som vanligen inte samverkar. Ett av målen med vägledningen var att retorik skulle bli praktik, och för det krävs mer än handlingsplaner och särskilt utsedda personer då detta visade sig inte vara tillräckligt för att få med sig alla de aktörer som är nödvändiga för ett framgångsrikt arbete.

Utbildningar

För att kunna påbörja utvecklingen och spridningen av vägledningen samlade Länsstyrelsen Östergötland pilotkommunerna till en uppstartskonferens. Det visade sig då att kommunerna låg på olika kunskapsnivåer, nivåerna skiljde även mellan verksamheterna inom kommunerna. För att skapa förutsättningar att gemensamt med pilotkommunerna kunna testa och utveckla vägledningen fick pilotkommunerna utbildningar, bland annat baskunskap om heder, om trauma och PTSD, hur utsattheten tar sig uttryck och om våldets konsekvenser, hur det är att leva med skyddad identitet och kring samverkan på lokal nivå.

Genom utbildningarna har deltagarna fått kunskaper om det sammanhang de utsatta befinner sig i, bland annat skillnaderna mellan en uppfostran i en kollektivistisk och i en individualistisk samhällskultur. Ett centralt tema har varit trauma och hur detta kan ta sig uttryck på kort och lång sikt. Att ett omhändertagande bör både hjälpa de utsatta med följderna av trauman, och med ett återhämtande av trauman. Det är sålunda fråga om ett mer långsiktigt stöd där de utsatta inte bara får fysiskt skydd mot nya övergrepp och traumatiserande händelser, utan också social och mental trygghet, en långsiktig hållandestruktur. De lokala aktörerna, framförallt socialtjänsten, har fått en ny ram för att förstå de utsattas beteenden/reaktioner men också vilka typer av insatser de utsatta behöver, bland annat vilka krav som bör ställas på ett skyddat boende.

Socialtjänstlagen och hur socialtjänsten kan omhänderta barn och unga, samt hur det lagutrymme som finns i svensk lagstiftning kan användas och anpassas för att ge de barn och unga som blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck den hjälp de är i behov av, är ett ytterligare tema som pilotkommunerna fått utbildning i. Det handlar många gånger om att se hur lagutrymmet kan stödja de insatser som det finns behov av, inte att se begränsningar i lagen. Även att utbilda verksamheterna om deras eget ansvar samt om de övriga verksamheternas ansvar, har skapat en trygghet hos aktörerna när de utreder ärenden som handlar om HRV. Ett exempel är vikten av att skolan vet att de endast behöver känna oro för att ett barn eller en ungdom far illa för att göra en anmälan till socialtjänsten (enligt 14 kap. 1 § SoL), sedan är det socialtjänstens ansvar att utreda den oron (enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL). Skolan väntar många gånger tills de har konkreta bevis att visa upp inför socialtjänst, och då är risken att situationen för den unga/den unge gått för långt. Det gäller samma för socialtjänst, att de ska utreda ifall det finns en oro för att ett barn eller ungdom far illa, sedan är det polisens ansvar att utreda när det finns en misstanke om att brott begåtts.

Vid utbildningarna har Länsstyrelsen även belyst och problematiserat det starka familjeperspektivet som ligger till grund för många av myndigheters insatser. När barn och unga utsätts för våld och övergrepp av närstående, så kan det betraktas som en relation mellan brottsoffer och förövare. Myndigheter som ska utgöra ett skydd tenderar att bli otydliga i myndighetsutövningen och agerandet när familjeperspektivet är så starkt och riskerar då att inte utgöra det skydd som är tänkt. Detta har belysts under utbildningarna och har för många inneburit en ny kunskap. Det är oerhört viktigt även ur ett brottsofferperspektiv att de verksamheter som möter de utsatta och deras familjer inte tar för givet att det ska genomföras insatser med ett familjeperspektiv som utgångspunkt, när det är familjen som utgör förövarna. Risken finns då att det byggs upp ett försvar mot handlingarna och att handlingarna förminskas, vilket kan motverka gärningsmannens egen insikt om det brott han/hon begått och bidra till att gärningsmannen inte får insikt om felet i det egna agerandet.

Verksamheterna fick även skraddarsydd utbildning för respektive verksamhet som ingår i den lokala nivån och som möter de utsatta i målgruppen. Verksamheterna fick jobba enskilt och tillsammans med andra med fiktiva ärendebeskrivningar för att bland annat se hur de kunde effektivisera samverkan inom och mellan sig. Detta skedde både genom erfarenhetsutbyte mellan pilotkommunerna och inom den egna kommunen.

En stor del av utbildningarna har fokuserat på vikten av samverkan. Utbildningstillfällena har också syftat till att främja bildande av lokala och regionala nätverk och att möjliggöra erfarenhetsutbyte av arbetssätt i konkreta ärenden mellan olika professioner. När det finns tydliga kontaktvägar underlättas arbetet betydligt och det får aktörerna att känna sig trygga i mötet när det finns vetskap om att en annan verksamhet tar vid, och när det även finns kunskap om de andra myndigheternas ansvar och arbetssätt.

Genom att utbildningarna anordnats för flera olika verksamheter har de som deltagit dels fått ökad förståelse för och insikt i verksamheternas respektive ansvarsområden, dels hur de bättre kan samordna sig för att kunna ge utsatta barn och unga relevanta insatser.

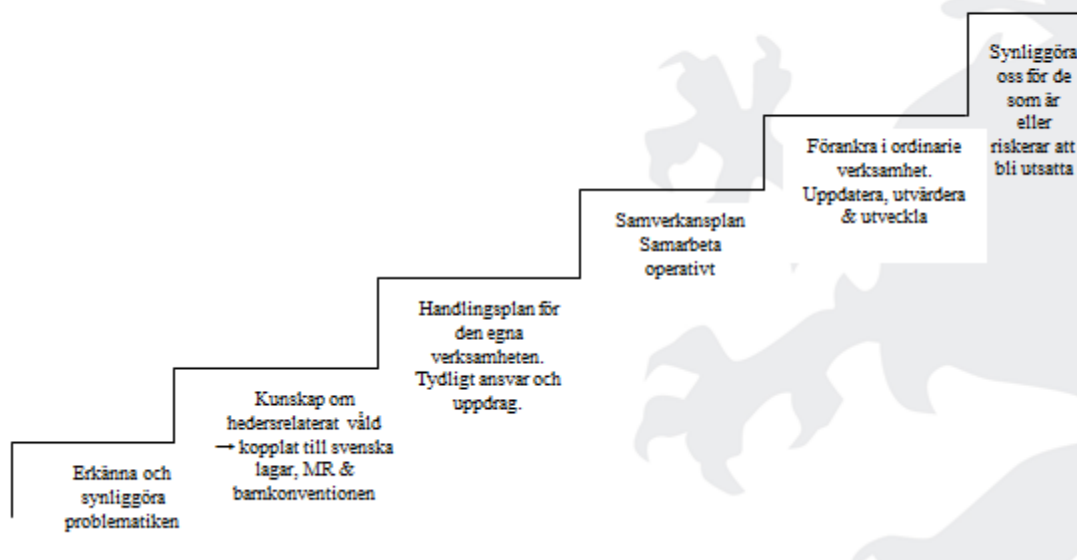
I utbildningarna har Länsstyrelsen Östergötland bland annat använt sig av en modell, *Trappan*, där kommunerna själva fått identifierat var de står och vad som krävs för att kunna utveckla och implementera målgruppen i verksamhetens ordinarie arbete och befintliga strukturer. *Trappan* är en bra utgångspunkt för att själv se och granska sin egen

verksamhet och därigenom ha möjligheten att reglera eventuella brister som finns för att kunna utveckla verksamheten att se och förmågan att kunna möta målgruppen med rätt insatser. När det gäller att synliggöra arbetet med att förhindra att unga utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och blir gifta mot sin vilja är det viktigt att tänka på hur frågan ska lyftas och arbetas med på alla nivåer:

- Främjande och förebyggande arbete i ett tidigt stadium. När det gäller det generella främjande arbetet är det viktigt att alla barn och ungas verklighet blir synliggjord. Vid förebyggande insatser är det viktigt att tydligt prata och reflektera kring det som ska förebyggas. Här gäller det att informera om relevant lagstiftning, synliggöra barns rättigheter, reflektera kring vad som menas med kroppslig integritet samt vad rätten att forma och påverka sitt eget liv innebär. Samtala om relationer, rätten till att ha relationer utan krav på äktenskap, vad det innebär att få välja vem man vill vara/leva med samt konsekvenser av att inte få välja själv. Dessa satsningar måste göras både riktade mot barn och unga men även gentemot vårdnadshavare.
- Åtgärda, samhällets ansvar, när barn och unga riskerar att giftas bort mot sin vilja eller redan blivit bortgifta mot sin vilja. Vilket ansvar har respektive verksamhet, samt hur samverkan mellan de olika aktörerna bör fungera.
- Behovet av att det finns fungerande åtgärdsplaner inom respektive område, samt rutiner för samverkan. Detta arbete måste förankras på lokal nivå. Det är därför viktigt att initiera ett arbete, som sedan processas på hemmaplan, för att sedan kontinuerligt följas upp.

Bild 1 TRAPPAN

Strategi för arbetet mot hedersrelaterat förtryck och våld

STEG 3 - PILOTKOMMUNERNAS UTVECKLINGSARBETE

Det har genomförts ett omfattande utvecklingsarbete i pilotkommunerna. Inför varje delrapport ”*Delrapport. Våga göra skillnad.*” (2012:24) och ”*Delrapport 2. Våga göra skillnad.*” (2014:05) har pilotkommunerna fått frågor som de lämnat skriftliga återrapporteringar på, i syfte att samla in information om det arbete som sker inom pilotkommunerna. Inför denna slutrapport har det skickats ut en uppföljningsenkät till aktörer inom verksamheterna som deltagit i arbetet. Enkäterna skickades ut till de som deltog under utbildningstillfällena på Sättra Bruk under åren 2012-2014, vilka även deltagit i arbetet lokalt i respektive pilotkommun. Enkäten och svaren som skickades ut hösten 2014 presenteras i Bilaga 1. Citaten i redovisningen nedan kommer från denna uppföljning.

Pilotkommunerna har lyft fram att deras deltagande i ”*Våga göra skillnad*” i hög grad bidragit till att förbättra kvaliteten av arbetet inom den egna verksamheten och mellan verksamheterna på den lokala nivån. Nedan beskrivs vad utbildningarna och pilotkommunernas arbete sedan 2011 bidragit till. Beskrivningen bygger på deras bedömningar.

I mötet med de utsatta

- Uppmärksammar målgruppen och ser signaler
- Vågar fråga och vet vilka frågor som ska ställas
- Kunskap och förståelse om målgruppen
- Större trygghet
- Förebyggande arbete

”Jag har dels fått en större förståelse för vad som händer när man som professionell ska förhålla sig till de personer som behöver vårt skydd och stöd, men jag har även fått ökad förståelse för målgruppens situation och vad som händer med individer som befinner sig i våldet.” (s. 3, bilaga enkätsvar)

Flertalet av deltagarna känner att deras kunskap för att se och möta de utsattas behov har utvecklats. Flertalet av dem upplever att de har fått bra kunskap genom utbildningarna. Kunskap att bättre kunna uppmärksamma och identifiera utsatta i målgruppen, bättre kännedom om signaler att kunna se de som är utsatta. De har fått ökad kunskap om hur det går att skapa ett tryggare förhållningssätt i mötet med utsatta och de vet att det förutsätter en lyhördhet och förförståelse för problematiken. När den som är utsatt märker att det finns kunskap och förståelse för dem och deras situation ökar möjligheterna att de ska känna tillit till myndigheter och de professionella som de möter. Många av deltagarna upplever att de har fått en ökad förståelse för kontexten och svårigheterna som de som är utsatta lever i och de har fått en förståelse för traumareaktionerna och vad de innebär för den utsatte. Flertalet av deltagarna känner att de är bättre på att ställa frågor och att de har fått kunskap om *vilka* frågor man ska ställa. Utbildningarna har fokuserat på att ge en förståelse för svaren de får samt för kontexten och helheten. Kunskap påverkar bemötandet och hjälper den som möter att se allvaret och att man vågar fråga.

”Det har gjort att vi uppmärksammat fler utsatta och faktiskt hjälpt att skydda fler.” (s. 11, bilaga enkätsvar)

När det finns en trygghet att kunna förmedla vad andra instanser har i uppdrag att göra underlättar det ofta mötet med de utsatta och får dem att känna sig tryggare. Det innebär även att det blir färre missförstånd mellan myndigheterna/verksamheterna och att ärendegången kan fungera på ett säkrare sätt. Deltagarna känner att det finns en förståelse mellan verksamheterna för hur det går att bygga upp en säkerhet för utsatta, och därmed skapa en bättre långsiktig hållandestruktur.

”Fått förståelse för hur viktigt det är att jobba med helheten och att det krävs att allas olika ansvarområden funkar för att kunna erbjuda rätt stöttning och för att nå framgång i detta komplicerade arbete.” (s. 4, enkätsvaren)

I utbildningarna som riktade sig till skolan har frågan om elevens lärande och utveckling till en aktiv samhällsmedborgare lyfts för att kunna påverka det förebyggande arbetet. Detta handlar bland annat om att göra skolan till en fristad, det vill säga att ge elever möjlighet att få ta del av skolans alla verksamheter utan att bli kontrollerade.

”Den har gett mig viktiga verktyg för mitt arbete.” (s. 3, bilaga enkätsvar)

Utveckling av samverkan

Det har även skett en utveckling med fokus på samverkan inom och mellan verksamheterna. Möjlighet för yrkesverksamma att få konsultation i frågor samt ärenden rörande hedersrelaterat våld och förtryck finns genom att det initierats samverkan, samt genom att ringa Länsstyrelsen Östergötlands nationella stödtelefon.

Inom verksamheterna

- Politiker och chefer prioriterar frågan
- Tillsatt funktion som samordnar arbetet (HRV-strateg)
- Utvecklar organisationen
- Granskar den egna verksamheten
- Upprättar handlingsplaner och rutiner
- Kunskap om metoder och verktyg för att utveckla det strategiska arbetet
- Kunskap om lagstiftning
- Bättre och säkrare utredningar
- Tagit fram riktlinjer för initiala polisiära insatser vid en brottsplats (egna utformade ”åtgärdskort” för detta)

För att arbetet ska kunna utvecklas och implementeras i ordinarie verksamhet behövs stöd, fortbildning och legitimitet att arbeta med frågan, något som flertalet av deltagarna lyfter. En avgörande faktor för arbetet är att chefer och politiker ser behovet av att arbeta med frågan, vilket kan leda till att beslut tas på ledningsnivå. Medarbetarna behöver få utrymme att arbeta med frågan, och för detta krävs det att politiker prioriterar området.

”Detta projekt har betytt mycket för socialtjänstens verksamhet. Vi har fått ta del av nödvändig information och forskning inom ämnet, samt tvingats att föra upp frågan på agendan. Det finns fortfarande mycket förbättringsarbete att göra. Dessa frågor tar tid att utveckla och kräver mycket arbetstid i anspråk som beslutshavarna behöver bli varse om.” (s. 14, bilaga enkätsvar)

Utbildningarna har även belyst modeller för hur det går att utveckla det interna arbetet, hur verksamheterna kan organisera sig på arbetsplatsen samt kunskap om hur de upprättar handlingsplaner och rutiner anpassade för målgruppen, inklusive för arbetet mot könsstymning. Deltagarna har fått kunskap för att kunna utveckla det strategiska arbetet, då det finns mer förståelse för hur det är att vara utsatt för hederrelaterat våld och förtryck. Inom flertalet av pilotkommunerna finns nyckelpersoner med specialkompetens och i vissa av pilotkommunerna har det även tillsatts en samordnande funktion för att hålla ihop arbetet på lokal nivå. Detta har gett pilotkommunerna bättre förutsättningar att utveckla verksamheten och dess rutiner för att kunna se och möta målgruppen och tillgodose dess behov. Vid utbildningstillfällena har kommunerna delat med sig av goda exempel. Vikten att utföra risk- och skyddsbedömningar har också tagits upp.

”Ju mer man lär sig desto mer inser man vad man inte kan. Det är dessutom färskvara med kunskap och utbildning, Man måste repetera och gärna ha arbetskamrater som också kan och förstår vad det handlar om.” (s. 6, bilaga enkätsvar)

Genom utbildningarna upplever deltagarna att de har fått förutsättningar att göra bättre utredningar med en bättre förståelse för vad man bör tänka på i en utredning. När de som möter målgruppen förstår hur lagutrymmet kan användas och hur lagarna kan tillämpas, ökar förutsättningarna för att fler kan få den hjälp de har rätt till och behov av. Inom ett flertal av kommunerna har det byggts upp kontaktvägar så nu vet de var de kan vända sig och vilka personer som besitter spetskompetens, vilket innebär en större trygghet i att utreda dessa ärenden.

Riktlinjer för initiala åtgärder och frågeställningar för anmälningsupptagare inom Polisen har införts inom några av polismyndighetens närpolisstationer i en pilotkommun. Pilotkommunen har utformat egna ”åtgärdskort” för vad polisen ska tänka på när de stöter på HRV-ärenden.

Mellan verksamheterna

- Förbättrad samverkan genom utbildningsinsatserna
- Kunskap om de andra verksamheternas ansvarområden
- Bildat nätverk
- Upparbetade samverkansgrupper
- Konkreta rutiner och handlingsplaner
- Vägleder och konsulterar varandra
- Bättre förutsättningar att anmäla oro
- Trygghet att kunna konsultera det Nationella Kompetensteamet
- Förbättrad vårdkedja mellan myndigheter
- För samtal om socialtjänstens betydelse i sammanhanget, mot bakgrund av LVU m.m.
- Inser vikten av att använda ”rätt” tolk
- Sprider erfarenheter av arbetet
- Utbildar och genomför risk- och skyddsbedömningar (*SARA/PATRIARK*)

Genom utbildningarna har verksamheterna på lokal nivå påbörjat processen med att se vilka förutsättningar och hinder som finns och vilket utvecklingsarbete som krävs. Efter utbildningstillfällena har de konkret arbetat vidare i sina verksamheter. Arbetet har lett till

att verksamheterna granskat och belyst de brister som finns inom respektive pilotkommun.

”Framförallt att vi måste samarbeta med olika myndigheter och professioner, se allvaret och vara på samma bana, att våga anmäla oro, kunskap kring själva problemet med HRV, vart man kan vända sig för att få hjälp och stöd nationellt.” (s. 7, bilaga enkätsvar)

Något som framkommit både i enkätsvaren och i de tidigare uppföljningarna är att det skett en utveckling med fokus på samverkan mellan verksamheterna. Yrkesverksamma har därmed kunnat konsultera varandra i frågor och ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Det har bildats samverkansgrupper och nätverk som träffas regelbundet, både internt och externt. Vid träffarna har deltagarna fått kunskap om varandras verksamheter, vilket har bidragit till en större trygghet i samarbetet.

”Att få denna kunskap gör att man ser att detta finns. Utbildning är en förutsättning för att våga se. Vi är ansvariga som myndighet över sådant vi inte vet och kan. För att börja våga göra skillnad behövs kunskap och ett nätverk. Detta öppnade ögonen för mig. Jag ser nu fler som lever med denna kultur, på olika plan. Och kan bemöta det med försiktighet, de som inte annars skulle uppmärksammas. Jag, i min tur för kunskapen vidare till kollegor.” (s. 3, bilaga enkätsvar)

Arbetet har även underlättats av att många av aktörerna har fått ökad kännedom om de övriga verksamheternas ansvarsområden. Det har även skapat bättre förutsättningar för att anmäla till socialtjänsten när man upplever oro för ett barn eller en ung person, eftersom man vet att de har kompetens inom området.

”Framförallt att vi måste samarbeta med olika myndigheter och professioner, se allvaret och vara på samma bana, att våga anmäla oro, kunskap kring själva problemet med HRV, vart man kan vända sig för att få hjälp och stöd nationellt.” (s. 7, bilaga enkätsvar)

Handlingsplaner och samverkansplaner

Det finns färdigställda handlingsplaner mot hedersrelaterat våld och förtryck i de flesta myndigheter som medverkat i vägledningssuppdraget – skola, socialtjänst, polis samt landsting.

Ytterligare behov

I uppföljningsenkäten som skickades ut till deltagarna från pilotkommunerna bad vi dem att lista vad det finns för ytterligare behov av kunskap.

Det många listar högt är fortsatt kompetens, vidareutbildningar och kunskap. De lyfter även behovet av att utveckla det förebyggande arbetet. Kunskap om pojkar och deras dubbla utsatthet som offer och förövare är också ett område som lyfts. Ett annat område är könsstämpning av flickor och kvinnor och dess konsekvenser. Det efterfrågas också ökad kunskap om våldets konsekvenser, som till exempel risken för traumatisering.

De yrkesverksamma vill ha stöd att hitta fungerande samverkansformer, att få möjlighet att lära från andra genom erfarenhetsutbyte, både inom kommunen och med andra kommuner. Hur det går att bibehålla kompetens, de uttrycker att kunskap är en färskvara och att det behövs kontinuerlig fortbildning.

Kunskap om riskbedömningsinstrument, såsom PATRIARK, efterfrågas. Det efterfrågas också kunskap om lagen om tvångsäktenskap. Någon nämner att de vill ta efter Norrköpings kommuns arbete mot könsstympning av flickor och kvinnor, och implementera frågan så att alla har kunskap om hur de ska agera, t.ex. vad vården och landstinget kan erbjuda.

Behovet av att få rådgöra i svåra ärenden tas också upp och man lyfter att det varit värdefullt att kunna ringa den nationella stödtelefonen.

”Jag har saknat medverkande chefer och rektorer i utbildningen. Jag tycker det skulle ha varit ett krav från er sida att minst en chef från varje skola skulle medverka. Nu hänger arbetet ute på skolorna återigen på eldsjälar.” (s. 7, bilaga enkätsvar)

STEG 4 - UTVECKLING AV VÄGLEDNINGEN

I arbetet med att utveckla vägledningen ”*Våga göra skillnad*” har Länsstyrelsen Östergötland samlat in synpunkter på vägledningen från skyddade boenden och från aktörerna i pilotkommunerna. Länsstyrelsen Östergötland har också samverkat med bland annat Kriminalvården, Rikspolisstyrelsen, Skolverket, Socialstyrelsen och ideella organisationer kring vägledningen.

Två rapporter som Länsstyrelsen Östergötland har publicerat kan ses som en direkt utveckling av erfarenheter och behov som lyfts fram i vägledningsarbetet; ”*Våga stå kvar!*” och ”*Du är född till att göra skillnad*”.

”*Våga stå kvar!*” skildrar ett strategiskt utvecklingsarbete för att öka kunskapen om hedersrelaterat våld inom en av de deltagande pilotkommunerna, Söderhamn i Gävleborgs län. Rapporten handlar om det metodutvecklande arbetet såväl före som efter kommunens deltagande i Länsstyrelsen Östergötlands ”*Våga göra skillnad*”. En av de avgörande faktorerna var att socialnämnden beslutade att inrätta en tjänst för en strateg med särskild kompetens inom området hedersrelaterat våld och förtryck inom socialtjänsten. Att inrätta denna HRV-tjänst signalerar att hedersproblematik har en särskild dignitet såväl inom socialtjänsten som inom kommunen. Rapporten är en viktig publikation för att spridas i kombination med vägledningen ”*Våga göra skillnad*”, eftersom rapporten visar på framgångsfaktorerna när det gäller att utveckla arbetet med hedersrelaterade ärenden i en kommun där samverkan mellan relevanta aktörer är avgörande.

”*Du är född till att göra skillnad*” syftade till att ta fram en skrift, tydligt adresserad från en utsatt tjej till andra utsatta tjejer för att lyfta hennes resa och vad som gjorde det möjligt för henne att idag ha ett fungerande liv. Viktigt var att hela tiden lyfta fram; *Vem är jag och vad önskar jag av livet? Vad kan jag ta ansvar för själv och vad behöver jag hjälp med för att det ska bli möjligt?* Boken beskriver hur den unga kvinnan steg för steg lärde sig att hantera sin inre ångest och skapa nya sociala relationer. Målet är att skapa bättre förutsättningar för unga att arbeta med den inre tryggheten. Att fler unga får kraften att orka med en brytning och att dessa verktyg kommer från en ung tjej som själv varit i insats. Det är även viktig information för myndigheter, då ansvariga myndighetsaktörer får ta del av tankar kring hur unga har hanterat sin svåra situation och få ta del av vad unga anser att de har för behov i en uppbrotningsprocess. För närvarande pågår ett arbete med att göra en uppföljning på boken i form av ett stödmaterial som ska användas för olika grupper. Det kan vara inom skolan, frivilligorganisationer eller på skyddat boende. Syftet med stödmaterialet är att få igång samtal och därmed möjligheten till ett eget inre reflekterande; *Vem är jag och vad känner och vill jag med mitt liv? Varför är jag den jag är och vad har jag för drömmar i mitt liv?* Materialet kommer att lanseras under våren 2015.

Utifrån arbetet har Länsstyrelsen identifierat flera ytterligare områden som är nödvändiga att utveckla och som till viss del kan kopplas till vägledningsarbetet men som behöver genomlysas på ett djupare plan. Dessa utvecklingsområden har omhändertagits av Länsstyrelsen Östergötland genom de övriga uppdragen Länsstyrelsen har för att förhindra och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck inklusive att unga blir gifta mot sin vilja. Det är en styrka att Länsstyrelsen Östergötland har ytterligare uppdrag som kan ta tillvara detta viktiga arbete.

Ett problem som blivit tydligt är att det saknas *skyddade boenden*. Det räcker med att de pilotkommuner vi arbetar med identifierar fler barn och unga som behöver hjälp, så uppstår problem. Våra erfarenheter tyder på att behovet av platser är mycket stort.

- Ingen av de sex kommuner som är med i ”*Våga göra skillnad*” – Borlänge, Karlstad, Norrköping, Söderhamn, Umeå och Västerås – har egna skyddade boenden. Kommunen kan ha en kvinnojour men den behöver inte ha inte särskild beredskap för att ta emot flickor/unga kvinnor som har utsatts för hedersrelaterat våld. Det genomgående resonemanget som Länsstyrelsen möter på kommunal nivå är att flickor/unga kvinnor inom den egna kommunen behöver placering utanför den egna kommunen och att kommunen därför inte behöver ett eget skyddat boende. Ett annat argument är att det för kommunen kan vara ekonomiskt riskabelt att skapa ett eget skyddat boende. Vårt antagande är att dessa kommunala perspektiv och sätt att resonera inte är unika för de sex kommuner som ingår i projektet. Sannolikt resonerar de flesta kommuner, med undantag av så stora kommuner som Stockholm, Göteborg och Malmö, på detta sätt.
- Att flera kommuner hävdar att det är svårt att hitta platser för placering.
- Att flera av kommunerna har svårt att få gehör hos befintliga skyddade boenden för de krav som de ställer på verksamheten utifrån ungas behov.
- Att flera ungdomar har behövt omplaceras därför att verksamhetens innehåll är otillfredsställande.

Våra farhågor är att diskrepansen mellan det faktiska behovet och antalet som behöver skydd, gör att nivån på placeringarna, vilka insatser den unge får under boendet, kan ha negativ inverkan på vårdens innehåll. Kommunen kan inte ställa krav, eller låter bli att göra det, därför att det finns för få boenden som ger den unge adekvat vård. Länsstyrelsen har en pågående diskussion med pilotkommunerna om läget och om möjligheterna av ett samarbete mellan kommunerna för att ändra situationen. I dessa frågor är det kommunerna som bestämmer, Länsstyrelsen kan endast ge en bild av situationen och av möjliga lösningar. Denna fråga kommer också att vara viktig i det pågående regeringsuppdraget kring det Nationella Kompetensteamet under 2015. Länsstyrelsen Östergötland anser också att det behövs statliga satsningar på området.

Det har också blivit tydligt hur svårt det har varit att sprida information om arbetet inom de olika myndigheterna på lokal nivå, i pilotkommunerna. Några kommuner har identifierat detta problem och även sökt stöd för från Länsstyrelsen för att åtgärda problemet, vilket ses som positivt.

När vi har arbetat med vägledningen i pilotkommunerna och även i andra kommuner, har vi också uppmärksammat att det finns områden som är eftersatta, som i sig inte rymmer inom regeringsuppdraget men som är viktiga för arbetet att motverka hedersrelaterat våld och förtryck inklusive att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja.

Unga som förs ut ur landet. När vägledningen används på ett genomtänkt sätt och den unge får rätt till stöd och skydd är vår förhoppning att verksamheter ska lyckas skydda barn och unga i betydligt större utsträckning, från att föras ut ur landet. Vägledningsuppdraget måste ta fasta på hur denna risk ska elimineras. Dock är det ett område som regeringen bör tänka kring. Vi har varit involverade i flera ärenden där unga blivit utförda till familjens hemland. I dessa ärenden har vi insett hur svårt det är för UD att agera i länder där Sverige saknar tydliga samverkansavtal. Det är viktigt att detta kommuniceras till verksamheter i Sverige, för att verksamheter ska bli bättre på att skydda barn i ett tidigare

skede. I de fall vi lyckats hjälpa unga tillbaka till Sverige, har insatserna utförts av frivilligorganisationer och individer med goda kontakter i de berörda länderna. Arbetet har inte främst byggts på samverkan mellan myndigheter även om det funnits engagerade personer inom de olika myndigheterna. Detta problem är något som vägledningsuppdraget inte kan hantera eller lösa och bör därför ses över på departementsnivå.

Könsstymning. Insatser på lokal nivå (och nationell nivå) kring könsstymning har sällan kopplats ihop med insatser för att förebygga hedersrelaterat våld eller äktenskap mot den egna viljan. En brist som Länsstyrelsen ser är att utbildnings- och stödinsatser kring könsstymning främst har riktats till hälso- och sjukvården och då till vuxna kvinnor. De projekt som syftat till att förebygga könsstymning har sällan haft en konsekvensanalys där man följt upp om upphörandet av könsstymning har lett till starkare social kontroll av flickor eller tidiga äktenskap. I vägledningsuppdraget är det viktigt att den lokala nivån blir bättre på att ställa frågor till barn och unga kring könsstymning för att barnet eller den unga ska få den hjälp de behöver vid en placering. Det är viktigt att hälso- och sjukvård får kunskap och rutiner för att möta barnet eller den ungas behov. I fall där omhändertagandet har förhindrat att barnet eller den unga blir könsstymmat är det lika viktigt att barnet eller den ungas frågor och rädslor blir kopplat till detta. Men när det gäller de brister som finns generellt i samhället kring könsstymning såsom information, handlingsplaner, kunskap, feghet, beröringsskräck, kopplas det snarare till länsstyrelsernas övriga uppdrag. Det är dock viktigt att den röda tråden för helheten i arbetet att motverka hedersrelaterat våld och förtryck inklusive att förhindra att unga blir giftas mot sin vilja löper genom alla uppdrag, vilket också är en styrka för att kunna koppla ett tydligare grepp.

Pojkar och män. Samhällets insatser vad gäller att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck haft fokus på flickor och unga kvinnor. Detta gäller även i vägledningen. Kunskapsmässigt så vet vi mera om flickor och kvinnors utsatthet än om pojkars och unga mäns. Särskilt gäller detta villkor för pojkars och mäns motstånd mot det. Vi anser att det behövs insatser inom alla nivåer för pojkars och unga män, och att dessa insatser behöver löpande utvärderas för att bedöma insatsers relevans.

STEG 5 - FORTSATT LÄNSSPRIDNING

Efter att vägledningen implementerats och utvecklats i samverkan med pilotkommunerna har erfarenheterna av detta arbete spridits i andra län¹⁰. Det har skapat en stor efterfrågan från enskilda kommuner och från övriga länsstyrelser i landet, efter att dessa kommuner och länsstyrelser har identifierat att det finns ett behov av kunskap och stöd i hur man kan organisera arbetet på lokal nivå. I och med detta har spridningen av vägledningsarbetet fortsatt att utvecklas, bland annat genom att representanter från det Nationella Kompetensteamet föreläser och utbildar, till exempel om målgruppen och de särskilda behov målgruppen har, vilka insatser som krävs, och hur arbetet går att anpassa för att möta och tillgodose dessa behov. Utbildningarna fokuserar även på hur det går att utveckla och förbättra samverkan på lokal nivå för att skapa möjligheter att förbättra situationen för målgruppen.

Efter utbildningarna med pilotkommunerna och Lund, har det skett utbildningar i 15 län. Dessa län har varit Dalarna, Gävleborg län, Jämtlands län, Jönköpings län, Kalmar län, Kronobergs län, Norrbottens län, Värmlands län, Västerbotten, Västernorrlands län, Västmanlands län, Västra Götalands län, Uppsala län, Örebros län och Östergötlands län.

I vissa län har utbildningen skett i två steg, i form av en grundutbildning som har följts av en mer fördjupad uppföljningskonferens, för att kunna se hur arbetet fortlöpt i hemkommunen/den lokala nivån. Uppläggen under grundutbildningarna har varit en gemensam förståelse för hedersrelaterat tankesätt och målgruppens utsatthet, därefter, har verksamheterna fått riktade utbildningar och fallbeskrivningar att lösa i grupp. Den andra delen har fokuserat på samverkan och utgångsläget varit att sitta med sin kommun för att diskutera hur de kan gå vidare för att se vilka förutsättningar som finns och vilka faktorer som krävs för att påbörja ett utvecklingsarbete i hemkommunen. I denna del av metodutvecklingen har materialet *"Våga stå kvar!"* spelat en viktig roll.

I en del län har det skett en uppföljning av den första utbildningsinsatsen. Detta har påbörjats under 2014. Vi ser ett behov av att fortsätta detta uppdrag med att sprida vägledningen *"Våga göra skillnad"* i landet för att kunna ge kommunerna förutsättningar och de verktyg de behöver för att kunna tillgodose de behov som de barn och unga i målgruppen har rätt till.

För att kunna se var kommunerna befinner sig har de fått frågor medskickade att omhänderta. Då har kommunerna tillsammans med sina samverkanspartners på den lokala nivån kunna identifierat möjligheter och hinder för att se vilka förutsättningar som finns att starta upp ett lokalt arbete, samt för att se vilka utvecklingsområden som finns. När vi sedan samlar kommunerna får de presentera en lägesbeskrivning, för att underlätta detta arbete har nedanstående frågor skickats med:

Fråga 1. Vart står vi idag?

Följande områden är viktiga att titta på när ni reflekterar kring er egen verksamhet:

- Kunskapsnivå
- Rutiner för den här typen av ärenden
- Förståelse individuellt/organisation
- Stöd från chefer/politiker

¹⁰ Förteckning över utbildningsinsatser som genomförts inom uppdraget presenteras som en bilaga.

- Ekonomi/resurser
- Lagrummet/styrande dokument
- Tidskrävande/komplexitet
- Rädslor

Att titta på när ni reflekterar kring era möten med och insatser till målgruppen:

- Trauma: barn men även vuxna som lever under förtryck och våld uppvisar ofta tecken på traumatisering
- Tiden efter: Att tvingas lämna hela sitt nätverk är i sig ett oerhört stort steg även om det är ett måste.
- Går hem: Av erfarenhet vet vi att barn men även vuxna kvinnor återvänder hem till sin familj
- Familjen: Hur kan vi bli bättre på att arbeta med familjen när ett barn blivit placerad enligt LVU?
- Förebyggande: Att ta fram fungerande, rättssäkra rutiner för de barn som blir utsatta för förtryck, hot och våld är ett måste.
- Hotbild: Gör en bedömning av hotbilden. Det är viktigt att använda sig av och få utbildning i en beprövad metod, som t.ex. "Patriark".
- Vad är er organisations uppdrag och ansvarsområde?
- Vad kan ni göra för att bli bättre på att samverka med andra aktörer?
- Vilka behov finns av ökat samarbete med andra aktörer?

Fråga 2. Hur tänker vi gå vidare?

- Hur fungerar bemötandet och hjälpen till den utsatta utifrån era olika positioner/funktioner? (Strukturella hinder? Problem? Möjligheter?)
- Finns det befintliga rutiner som man kan använda eller vidareutveckla även för hantering av denna problematik?
- Hur kan er organisation kvalitetssäkra verksamheten? Finns det en handlingsplan? Är den aktuell och gäller den även för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck
- Vad krävs för att förstärka samarbetet med andra aktörer på ett konstruktivt sätt? Behövs det en samverkansplan i kommunen/länet?

SLUTSATSER FRÅN VÄGLEDNINGSUPPDRAGET - FRAMGÅNGSFAKTORER OCH HINDER I ARBETET

Det går att implementera arbetet med denna målgrupp i befintliga strukturer och i befintliga samverkansgrupper. Arbetet med att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck handlar om att inget barn eller ungdom ska bli utsatt för hot, våld, kränkningar, kontroll eller att utsättas för tvångsåktenskap. Målet med att tillgodose barn och ungas rättigheter, bör vara väl integrerat i varje verksamhet som möter barn och unga.

Vägledningssuppdraget har lett till en kompetenshöjning hos deltagarna och även hos en del av cheferna. Verksamheterna i pilotkommunerna vet mer om vad som krävs för att ge stöd och hjälp i akut skede men även för ett långsiktigt stöd. Via uppdraget har representanter från olika verksamheter träffats och lärt känna varandra och därefter bildat samverkansgrupper/ nätverk/resursteam som träffas kontinuerligt och bistår varandra med kompetens, stöd och förslag på konkreta åtgärder. Deltagarna har dessutom fått lära sig om varandras verksamheter. Detta har lett till att förståelsen för varandras yrken, roller och ansvar ökat och det kan förmedlas och ge ökad trygghet till den utsatte.

Genom vägledningsarbetet har det kunna identifierats vilka framgångsfaktorer som bidrar till ett utvecklingsarbete, och vilka resurser som behövs för att ge stöd, skydd och rehabilitering till barn och unga som är utsatta. En viktig lärdom är vikten av tidiga insatser för att motverka att barn och unga utsätts för kontroll, kränkningar, hot om våld, våld, barn- och tvångsåktenskap samt förhindra att barn och unga ska riskera att utsättas för könsstympling.

Erfarenheter som framkommit under arbetsprocessen är bland annat:

- Oavsett hur mycket utbildning man har haft tillgång till, så finns ett stort behov av konkret handledning vid faktiska ärenden.
- Insikt om att kunskap är en färskvara och att hög personalomsättning riskerar att snabbt utarma den beredskap som finns idag.
- Att alltid ha den utsattes behov i fokus samt kunskap om området och om relevant lagstiftning.
- Att ansvariga aktörer måste stå upp för den som är utsatt för att den ska kunna få adekvat hjälp. Detta innebär att ibland våga ifrågasätta den egna verksamheten och andra samverkansaktörer, och utgöra ett skydd gentemot de som utsätter barnet/den unga.
- Att våga se att det kan handla om brottsoffer och gärningsmän. Detta har varit särskilt utmanande för socialtjänsten, då arbetssättet traditionellt präglas av samförståndslösningar och samverkan med vårdnadshavare.
- Att det finns ett konkret stöd från politiker och chefer, och att det har tagits beslut på politisk nivå. I de kommuner detta saknas, blir det tydligt hur svårt verksamheterna får att prioritera arbetet på lokal nivå.
- Att arbetet är förankrat i respektive organisation/verksamhet.
- Att det finns behov av en särskild samordnare/HRV-strateg med mandat att sammankalla de ansvariga verksamheterna. Detta bör vara en person med gedigen kunskap och mod, för att ge stöd till övriga aktörer inom kommunen och på den lokala nivån. I de fall en samordnare saknas eller att samordnaren saknar mandat, blir det betydligt svårare att organisera arbetet på lokal nivå.

- Att våga granska den egna verksamhetens brister och att försöka åtgärda dessa.
- Att det finns konkreta handlingsplaner, samverkansplaner med utgångspunkt i varje kommun/lokal nivåns struktur. När rutiner för samverkan saknas, blir den utsatta beroende av att träffa rätt ansvarig från respektive verksamhet med kunskap om den unges rätt till adekvata insatser.
- Vikten av samverkan mellan olika verksamheter på lokal nivå, med externa vårdgivare och med kommuner utanför det egna länet, där barnet/den unga är placerad.
- Möten för alla involverade aktörer på lokal nivå som leds av den lokala nivåns samordnare. I de kommuner där frågan om arbetet med att stödja barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck saknar ett naturligt forum, finns risken att de utsattas behov inte synliggörs.
- Att det finns en ansvarig person inom respektive verksamhet som håller ihop arbetet och sammankallar till uppföljningsmöten inom den egna organisationen. Avsaknad av kontinuerlig uppföljning kan leda till att det blir svårt att utveckla arbetet på lokal nivå.
- Att verksamheternas roller och ansvar tydliggörs.
- Att det finns väldokumenterade risk- och skyddsbedömningar och att dessa följs upp kontinuerligt.
- Synliggöra socialtjänstens viktiga roll, både ur ett akut men även ett långsiktigt perspektiv.
- Brister vad gäller långsiktigt behov av skyddade personuppgifter.
- Att det finns behov av ökad kunskap och förståelse för våldets konsekvenser, för att kunna ställa krav på vårdens innehåll hos externa aktörer.

Arbetet i pilotkommunerna har löpt över tid och deltagarna har därmed kunnat pendla mellan teori och praktik, vilket har bidragit positivt till förståelsen för problematiken och för de utsattas situation och behov. Yrkesverksamma har på olika nivåer arbetat med hot- och riskbedömningar, hur det går att få igenom ett omhändertagande av barn och unga som utsätts för fysiskt och psykiskt våld, och hur det går att använda lagutrymmet på rätt sätt för att tillgodose målgruppens behov. Detta har lett till att fler barn och unga fått den hjälp de har rätt till och att rätt insatser genomförts utefter varje individs enskilda behov. Erfarenheter från utbildningar har också bidragit till att deltagarna kunnat sprida information vidare på arbetsplatsen. Resultaten beskrivs i ”*Våga stå kvar!*”. Modellen visar på hur arbetet i Söderhamns kommun organiserats och implementerats. I pilotkommunerna har det tillsatts HRV-strateger, upprättats rutiner och utvecklats handlingsplaner anpassade efter målgruppen. Det har även skett en fortsatt spridning på lokal nivå i övriga län för att sprida informationen och utbilda kompetens.

Via vägledningssuppdraget har det framkommit konkreta förslag på åtgärder och vilka insatser som krävs för att barn och unga ska få det skydd, stöd och rehabilitering när de utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja. Arbetet med att implementera vägledningen på lokal nivå har även visat på de brister som finns på den lokala nivå samt vilka faktorer som spelar in för att kunna åtgärda dessa brister.

Samverkan på lokal nivå är en förutsättning för att verksamheter ska få en gemensam bild av barn och ungas situation och behov. Detta är även en förutsättning för att verksamheter på lokal nivå ska kunna få tillit till de verksamheter som man behöver samverka med för att skapa fysisk, psykisk och social trygghet hos barn och unga som är i placering.

Det är först genom att man praktiskt arbetar med ärenden och när man genomför konkreta insatser grundade i teori som det går att tillförskaffa sig kompetens. För att kunna möta och se utsattheten krävs det en grundförståelse för målgruppen och problematiken, för att få insikt om det man kan ha svårt att tolka och förstå. Det handlar också till stor del om hur man på olika sätt tillämpar och prövar lagen samt hur man kan använda det handlingsutrymme som finns i lagstiftningen.

Det som behövs är vägledning och hur man praktiskt ska handlägga ärenden. Teoretiska kunskaper behöver omsättas i praktisk handling. Det krävs en förförståelse för mekanismerna bakom och faktorerna som spelar in och påverkar, samtidigt som själva handlandet utvecklar kunskaperna, varje fall är dock unikt. Att först få verktygen för att kunna hantera ärendena är en förutsättning för att kunna hjälpa utsatta barn och unga i målgruppen.

”Att få denna kunskap gör att man ser att detta finns. Utbildning är en förutsättning för att våga se. Vi är ansvariga som myndighet över sådant vi inte vet och kan. För att börja våga göra skillnad behövs kunskap och ett nätverk. Detta öppnade ögonen för mig. Jag ser nu fler som lever med denna kultur, på olika plan. Och kan bemöta det med försiktighet, de som inte annars skulle uppmärksammas. Jag, i min tur för kunskapen vidare till kollegor.” (s. 3, bilaga enkätsvar)

Ett öppet och prestigelöst förhållningssätt är förutsättningar för god samverkan. Genom nätverkande skapas kontakter som underlättar och effektiviserar arbetet. För att detta utvecklingsarbete ska kunna fortsätta krävs det en uppföljning ute i länen, att återsamla kommunerna för att se hur läget och förutsättningarna ser ut i olika delar av landet, vilket ytterligare stöd de behöver, hur det går att förankra arbetet och vilka faktorer som bidrar till framgång.

I det utvidgade arbetet, med att ge råd och stöd till ett stort antal verksamheter i kommuner som inte varit en del av vägledningsarbetet har Länsstyrelsen Östergötland identifierat ytterligare en svårighet. Det finns en stor nationell variation i hur verksamheter på lokal nivå definierar hedersrelaterat våld och förtryck och uppfattningen om huruvida detta våld skiljer sig från annat våld i nära relationer ser olika ut. I dessa fall uppstår problem kring utformningen av insatser för barnet eller den unge. Det kan få förödande konsekvenser om barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld inte får det skydd de är i behov av och har rätt till. Dessa skillnader måste tas på allvar och stärker bilden av behovet av en konstruktiv samverkan utifrån ett gemensamt definierat problemområde.

En av utmaningarna har varit skiftande kunskap och bristande resurser för att möta målgruppens behov. Det blir tydligt att trots tio års arbete med frågan i Sverige, en satsning på 400 miljoner från regeringen, är det grundläggande arbetet kunskapsmässigt sett i landet, betydligt mer eftersatt än vad vi räknade med när uppdraget initierades. Detta är än mer anmärkningsvärt med tanke på att vägledningsuppdraget vänt sig till kommuner som visat ett intresse för att arbeta med målgruppen. Det är förmodligen så att en förutsättning för att kunna syna sin egen verksamhet är att man besitter grundläggande kunskaper både vad det gäller målgruppens behov men också kunskap om lagstiftningen inom respektive verksamhet. Genom ökad kunskap på den lokala nivån blir det möjligt att analysera de brister som finns både vad gäller samverkan och insatser från respektive myndighet. Med tanke på att kommunerna har identifierat utvecklingsområden som ligger utanför vägledningens faktiska uppdrag men som är ytterst relevanta för frågan

när det gäller att synliggöra barn och unga som är eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck inklusive riskerar att giftas bort mot sin vilja, har det varit nödvändigt att möta kommunernas faktiska behov samtidigt som det är viktigt att hela tiden lyfta uppdragets mål med att skapa hållbara rutiner för långsiktigt stöd.

I pilotkommunerna finns det många enskilda aktörer, som genom kunskap och medvetenhet om målgruppens behov, tar ett större ansvar och arbetar aktivt för att skapa bättre förutsättningar för de barn och unga som är eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Däremot blir det tydligt att denna insikt om målgruppens behov ännu inte fått förankring hos alla ansvariga myndigheter på lokal nivå. Det visar också på att det kan finnas relevanta skillnader inom en myndighet. De pilotkommuner som har haft en utsedd samordnare för vägledningssuppdraget har lyckats bättre med att samordna insatserna. Det har dock krävt oerhört mycket tid för att hitta rätt inom respektive verksamhet.

Det Nationella Kompetensteamet som utvecklats under vägledningssuppdraget har blivit kontaktat av andra än pilotkommunerna och det har visat sig att när en eller flera aktörer på lokal nivå fått insikt om de ungas faktiska behov, så har personer tagit strid för de ungas rättigheter. I flera av de ärenden som det Nationella Kompetensteamet varit involverade i, har detta engagemang från en aktör på lokal nivå lett till att den unge fått adekvata insatser utifrån det faktiska behovet. I andra fall har det tyvärr lett till oerhörda prestigelåsningar, då myndigheten som inte förstått den unges utsatthet och behov, enbart sett informationen som ett ifrågasättande. I dessa fall ser vi att den unge, men även de aktiva aktörerna, känner sig oerhört maktlösa. Möjligheterna finns att anmäla till Socialstyrelsen, Skolverket/Skolinspektionen, JO, JK när myndigheten inte upplevs ta sitt faktiska ansvar. Denna möjlighet att anmäla myndigheter har varit värdefull att kommunicera till alla nivåer, för att stötta de aktörer som reagerar på att utsatta inte fått den hjälp de har rätt till och behov av.

Ett annat problem som blivit tydligt är att det saknas skyddade boenden anpassade efter målgruppens behov. I möten med målgruppen har det framkommit att unga har blivit placerade på hotellhem, utan några övriga insatser. Hotellhemmen har, utifrån målgruppens beskrivning, framstått som ytterst olämpliga och haft en helt annan problematik som i flera fall upplevts som skrämmande för den unga utsatta. Det har också framkommit att unga blivit placerade på boenden med personal, men där personalen ofta saknar kunskap om målgruppen. Det räcker med att de pilotkommuner vi arbetar med identifierar fler barn och unga som behöver hjälp, så uppstår problem med placering. Mot bakgrund av att det Nationella Kompetensteamet även har blivit kontaktad i ett stort antal ärenden utanför pilotkommunerna, så har diskrepansen mellan antalet adekvata boenden och det faktiska behovet ytterligare bekräftats.

Vid brytningsprocessen är sårbarheten för den utsatte stor, och det kan i det närmaste vara omöjligt för den utsatte att hantera en boendesituation där man är ensam på natten då boendepersonal saknas. Detta är något som nogsamt måste övervägas vid en placering, även om personalen som finns att tillgå på dagtid har kompetens som behövs för att tillgodose den unges behov.

En reflektion som gjordes initialt i uppdraget att ta fram vägledningen "*Våga göra skillnad*" och som än mer bekräftats under arbetet med pilotkommunerna och utvecklandet av det Nationella Kompetensteamet, är att det i stort saknas stöd både i forskning, lagstiftning och från myndighetsnivå vad gäller vårdens innehåll, särskilt i förhållande till barn och unga som utsatts för våld från närstående. Här vill Länsstyrelsen Östergötland lyfta fram

att den pågående metodutvecklingen i förhållande till barn och unga utsatta för HRV inom frivilligsektorn och på kommunal och regional nivå, är ett pionjärsarbete. Detta arbete menar vi i flera avseenden ligger långt fram och erfarenheterna från detta arbete behöver tillvaratas också i förhållande till andra grupper av samhällsvårdade barn och unga.

Kunskapsbristerna om våldsutsatta barn och unga inom både hälso- och sjukvården, polisväsendet, samhällsvården och socialtjänst är ett område som behöver synliggöras. Som exempel kan lyftas att det saknas en nationell myndighet för samhällsvård. Det krävs att aktörer ökar sin kunskap kring barn och unga som är våldsutsatta generellt, och även när det gäller HRV så krävs det att man har kunskap om deras faktiska levnadsvillkor. Istället är det troligt att det mångåriga arbetet inom myndigheter med fokus på missbruk och kriminalitet till stor del färgar vilka unga som samhället ser och arbetar med. Detta märks till exempel genom socialtjänstens organisering där det ofta finns en etablerad samverkan med Polisen kring unga utifrån missbruk och kriminalitet. Med fokus på tidiga insatser och framtagna samverkansplaner, riskinstrument, arbetsmetoder och erfarenhetsutbyten och metodprojekt. Motsvarande arbetssätt saknas i stort i förhållande till ungas utsatthet för våld i familjen.

I vägledningsarbetet har vi ofta sett hur viktig LVU lagstiftningen är utifrån målgruppens behov. Lagstiftningen kan i stor utsträckning ses som utformad för ungdomar med problem kring missbruk och kriminalitet, att våldsutsatta barn och ungdomar och deras särskilda behov av skydd genom lagen till stor del saknas är problematiskt. Utvecklingsområden vad gäller LVU lagstiftningen som vi sett under vägledningsarbetet är t.ex. en funktion, motsvarande brottmålsens åklagarfunktion, som kan utveckla socialtjänstens utredningsarbete i de ärenden där LVU aktualiseras. Vikten kring sekretess vad gäller vissa uppgifter i utredningen behöver tydliggöras och också möjligheten till vårdnadsöverflyttning, enligt Föräldrabalken, behöver uppmärksammas i de fall vården förväntas bli långvarig. Upphörande av vård enligt LVU skulle på samma sätt som själva vården behöva avgöras i domstol för att möjliggöra en rättslig bedömning av vilka förändringar av de tidigare bedömda riskerna som kan sägas ha skett.

De nationella initiativ som gjorts vad gäller HVB och familjehemsvård, som exempelvis utbildningssatsningar för familjehem, saknar i stor utsträckning fokus på vårdens innehåll i förhållande till våldsutsatta barn och unga. Barnombudsmannen och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) starka fokus på samhällsvårdade barn och unga är en välkommen utveckling men det saknas i stort ett sammanhållet myndighetsgrepp som kan påverka, stötta och stärka ideella, kommunala och privata utförare av samhällsvård att ta fram kunskap kring vårdens innehåll.

Det utvecklingsarbete som Länsstyrelsen Östergötland tillsammans med pilotkommunerna har bedrivit måste ses mot bakgrund av att samhället, trots ett långtgående ansvar för samhällsvårdade barn och unga, inte kan sägas ha byggt en struktur som möjliggör kunskap om de insatser vi ger.

I arbetsprocessen med pilotkommunerna blev insikten tydlig från kommunernas sida att det saknades kunskap och rutiner. Detta trots att vi valt kommuner med kompetens inom området sedan tidigare. Kompetens och engagemang var viktiga faktorer för att ett fortsatt strategiskt arbete som inleddes med en analys av brister på lokal nivå. Arbetsprocessen visade även att det krävs ett långsiktigt och strategiskt arbete lokalt för att på sikt erhålla och därefter bibehålla rutiner och kompetens. Det krävs också en uttalad vilja från politiker och chefer att kunna genomföra ett ihållande arbete för att på

sikt arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck ska bli en del av den vanliga verksamheten. Än så länge sker detta endast i ett fåtal kommuner i Sverige. Arbetet måste därför fortsätta i hela landet för att skapa förutsättningar för att utsatta barn och unga ska få hjälp, oavsett vilken kommun de bor i.

FORTSATT UTVECKLINGSARBETE

Länsstyrelsen Östergötlands bedömning är att det finns behov av långsiktiga satsningar för att utveckla arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Det är viktigt att detta arbete omfattar att främja, förebygga och åtgärda samt att det syftar till att:

- färre barn och unga ska utsättas
- fler utsatta barn och unga ska få adekvat stöd och skydd
- fler professionella ska få kunskap och kompetens för att både uppmärksamma utsatta, ge dem den hjälp, det stöd och skydd som de behöver och har rätt till

Vi ser att det finns ett stort behov av att fortsätta spridningen och implementeringen av vägledningen "*Våga göra skillnad*" till kommuner i landet. Genom ett välfungerande samarbete med våra länsstyrelsekollegor, blir denna spridning möjlig. Arbetet är redan påbörjat, men det krävs långsiktiga lösningar för att skapa den organisation som krävs för att kunna möta barns och ungas behov av stöd och skydd. Länsstyrelsernas upparbetade kontakter inom respektive län har varit ovärderliga för att kunna nå ut till kommunerna i landet. Strukturen för spridningen har byggt på att använda länsstyrelserna som en plattform för att samla kommunerna i länet. Utgångspunkten för detta har varit arbetet med pilotkommunerna. Det har erbjudits en grundutbildning om barns och ungas livsvillkor när de lever med hedersnormer. Det har genomförts genomgångar av vägledningen "*Våga göra skillnad*" och av rapporten "*Våga stå kvar!*" som beskriver en kommuns erfarenheter. Det har skett yrkesvisa föreläsningar och reflekterande samtal kommunvis, för att se var respektive kommun befinner sig samt vad som behöver utvecklas. Något som tillkommit är tillgången till den nationella stödtelefonen som yrkesverksamma och ideellt verksamma kan ringa till för råd och vägledning i ärenden. Det har också funnits möjlighet att ta del av en ung kvinnas erfarenhet av myndigheters agerande och den utsattes behov av vård, stöd och skydd.

En viktig framgångsfaktor är att utbildningarna följs upp, så att kommuner som påbörjar ett arbete kan återkomma och reflektera kring uppkomna situationer, men även ta del av andra kommuners utvecklingsarbete i länet/länen. En viktig erfarenhet från arbetet med pilotkommunerna i vägledningssuppdraget var att utbildningsinsatser och utvecklingsarbete på lokal nivå har skett parallellt över tid.

Länsstyrelsen Östergötland ser följande utvecklingsbehov:

- fortsatt **spridning och implementering** av vägledningen "*Våga göra skillnad*"
- **fortsatta utbildningsinsatser** till olika grupper av yrkesverksamma och ideella aktörer
- detta förutsätter att **chefer och politiker tar ansvar** och **möjliggör ett strukturerat arbete på alla nivåer**
- ett **permanent nationellt stödforum**, inklusive en telefonlinje att ringa till, för yrkesverksamma och ideellt verksamma
- **ökad samverkan mellan relevanta aktörer, såsom myndigheter och ideella organisationer** med syfte att ge utsatta det stöd och skydd som de har behov av
- **fler skyddade boenden med relevant kompetens** om målgruppen
- **spridning av kommande vägledningen och informationsmaterial om könsstämpning**
- vikten av **uppföljning** och **utvärdering**

Länsstyrelsen Östergötland ser behov av ett långsiktigt arbete med implementering, kunskapsutveckling och uppföljning efter denna slutrapport. Detta arbete handlar om att fortsätta det påbörjade arbetet med att sprida vägledningen ”*Våga göra skillnad*” och att via länsstyrelserna följa upp det arbete som påbörjats i landet. Det finns behov av att tydligt lyfta in information om den nya lagstiftningen mot äktenskapstvång i det kommande arbetet. Länsstyrelsen Östergötland bedömer också att det finns behov av att bygga upp en struktur där kommuner som kommit långt i sitt arbete kan mötas och dela erfarenheter och därmed fortsätta den påbörjade metodutvecklingen, med förankring i praktiken. Samtidigt finns det behov av att organisera ett faddersystem, där kommuner som kommit längre i sin utveckling kan vara ett stöd för kommuner som nyligen börjat detta utvecklingsarbete.

Länsstyrelsen Östergötlands bedömning är att det är viktigt att regeringen fortsätter att satsa på att utveckla arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och att det behövs **fortsatta uppdrag och satsningar** på ovanstående områden. Dessa uppdrag och satsningar bör för det första vara långsiktiga, i vissa delar permanenta, och för det andra bör de vara departementsövergripande eftersom hedersrelaterat våld och förtryck mot barn och unga bör ses ur fler perspektiv.

Efter att det riktats kritik mot vägledningen ”*Våga göra skillnad*” på grund av att könsstympade flickors villkor inte synliggjordes togs denna fråga upp vid utbildningstillfällena för pilotkommunerna. Detta kommunicerades även till departementet, vilket resulterade i två regeringsuppdrag. Detta område ser Länsstyrelsen Östergötland som mycket viktigt att fortsätta arbeta med, både när det gäller flickor och kvinnor som behöver vård och stöd för att de är könsstympade och när det gäller att förebygga att flickor blir könsstympade.

Det finns mycket kvar att göra för att bygga ett hållbart system såväl nationellt som lokalt för att se till att arbetet fortsätter utvecklas så att de utsattas behov och deras grundläggande rättigheter tillgodoses.

Utgångspunkten för det Nationella Kompetensteamets arbete är att ha de utsattas situation och behov i fokus, det sätt som Kompetensteamet är organiserat på samt Länsstyrelsen Östergötlands bedömning att det krävs långsiktighet i fortsatta satsningar stämmer väl överens med resonemang om utveckling av offentlig verksamhet i betänkandet *Att tänka nytt för att göra nytta - om perspektivskiften i offentlig verksamhet* (SOU 2013:40). Där lyfts aspekter som samverkan, helhetstänkande, långsiktighet och ”kundfokus”. När det gäller samhällsproblem som är svårlösta (som exempel ges bland annat frågor om sociala förhållanden, kriminalitet och hälsa) skriver man bland annat att dessa problem är: ”svåra att hantera genom avgränsade uppdrag”. Frågornas komplexitet och förgreningar gör det svårt att dela upp problemet i avgränsade uppgifter som kan delas ut till förvaltningar, myndigheter och andra att skötas inom ramen för tydligt avgränsade uppdrag och ansvarsområden. Problemen kräver strategier med många olika typer av åtgärder, vilket i sin tur förutsätter samverkan mellan många olika aktörer baserad på en helhetssyn.¹¹

¹¹ Statens offentliga utredningar SOU 2013:40

Bilagor

Resultat från utvärdering av utbildningsinsatser

För att kunna se vad utbildningarna lett till har Länsstyrelsen Östergötland gjort en utvärdering av vissa av de utbildningsinsatser som genomförts. En enkät har skickats ut till de som deltagit under tredagars konferenser på Sätra Bruk som Länsstyrelsen anordnade under åren 2012-2013.

Avgränsning

För att få ett mätbart resultat valde vi att enbart utvärdera konferenserna på Sätra Bruk då de utbildningarna har verksamhetsanpassade inriktningar under samma förutsättningar.

Syfte och mål

För att klargöra syftet med utvärderingen ställde vi upp ett antal frågeställningar som vi ville ha svar på, som grund för att formulera enkätfrågorna. Det vi ville veta var dels hur utbildningsinsatserna bidragit till ytterligare kunskap kopplat till sakfrågan, dels hur de bidragit till samverkan både inom och mellan verksamheterna. Vi ville även undersöka om utbildningarna bidrar till kunskapshöjning, hur vi kan utveckla våra utbildningsinsatser och tillgodose det behov som finns. De grundläggande frågeställningarna var:

- Har deltagarna fått behovet av kunskap tillgodosett?
- Har utbildningsinsatserna varit kunskapshöjande?
- Har deltagarna kunnat tillämpa kunskapen i arbetet?

Det vi ytterligare ville ha svar på var:

- Urskilja andra behov av kunskap hos aktörerna?
- Utvecklingsområden, både inom och mellan verksamheterna?
- Vilka ytterligare behov finns, antingen hos aktörerna, inom och mellan verksamheterna för att kunna få till ett arbete kring unga utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck?

Respondenter

Enkäten skickades ut till 114 personer. Av dessa svarade 35 stycken, det vill säga att svarsfrekvensen var 31 procent.

Socialtjänst utgjorde 41 %

Skola 26 %

Polis 13 %

Landsting 8 %

Frivilligorganisationer/skyddade boenden 5 %

Annat/ (Barnahus, Ungdomsmottagning, Länsstyrelsen) 8 %

97 procent av de som besvarade enkäten svarade att innehållet i utbildningen/utbildningarna var relevant för deras arbete. Resterande 3 procent svarade att innehållet delvis var relevant.

Övriga kommentarer

Övriga kommentarer i enkäterna är att deltagarna upplevt vägledningssuppletet som väldigt positivt. De har märkt att interna strukturer är viktigt, och det positiva med att det funnits en funktion i kommunen som drivit den interna samordningen och arbetet. Några anser att det borde vara större krav på kommunerna som deltar, och diskutera ”delprojektledarens” roll som borde varit mer som en sambandscentral.

Utbildningarna har skapat en vilja att lära sig mer, och några har gett kommentarer att de tycker att det är synd att det är slut. Många har lyft det värdefulla med att få träffa andra kommuner och dela erfarenheter.

Uppmaningar respondenterna gett Länsstyrelsen:

”Ju mer man lär sig desto mer inser man vad man inte kan. Det är dessutom försäkra med kunskap och utbildning, Man måste repetera och gärna ha arbetskamrater som också kan och förstår vad det handlar om.” (s. 6)

”Att få denna kunskap gör att man ser att detta finns. Utbildning är en förutsättning för att våga se. Vi är ansvariga som myndighet över sådant vi inte vet och kan. För att börja våga göra skillnad behövs kunskap och ett nätverk. Detta öppnade ögonen för mig. Jag ser nu fler som lever med denna kultur, på olika plan. Och kan bemöta det med försiktighet, de som inte annars skulle uppmärksammas. Jag, i min tur för kunskapen vidare till kollegor.” (s. 3)

”På ett sätt blir ämnet mer och mer komplicerat. Men första steget är att förstå att det finns, och att det just är komplext. Utbildningarna hade olika perspektiv som gör att man börjar förstå helheten.” (s. 4)

”Fått förståelse för hur viktigt det är att jobba med helheten och att det krävs att alla olika ansvarområden funkar för att kunna erbjuda rätt stöttning och för att nå framgång i detta komplicerade arbete.” (s. 4)

”Jag har saknat medverkande chefer och rektorer i utbildningen. Jag tycker det skulle ha varit ett krav från er sida att minst en chef från varje skola skulle medverka. Nu hänger arbetet ute på skolorna återigen på eldsjälvar.” (s. 7)

”Framförallt att vi måste samarbeta med olika myndigheter och professioner, se allvaret och vara på samma bana, att våga anmäla oro, kunskap kring själva problemet med HRV, vart man kan vända sig för att få hjälp och stöd nationellt.” (s. 7)

”Bättre förståelse varför bederstänk finns. Hur det fungerar och hur ”gruppen” tänker. Jag har även fått bättre kunskaper i hur vi polisiärt måste hantera ett bedersärende. Det går inte att behandla ett bedersärende på samma sätt som ett ”vanligt” familjevåldsbrott”. (s. 4)

”Jag har dels fått en större förståelse för vad som händer när man som professionell ska förhålla sig till de personer som behöver vårt skydd och stöd, men jag har även fått ökad förståelse för målgruppens situation och vad som händer med individer som befinner sig i våldet.” (s. 3)

”Det har gjort att vi uppmärksammat fler utsatta och faktiskt hjälpt att skydda fler.” (s. 11)

”Insatta chefer som också lyfter fram och primerar detta arbete som tar tid och kraft.” (s. 9)

”Fler får hjälp och tillämpningen av lagarna används på ett bättre sätt.” (s. 13)

”Den har gett mig viktiga verktyg för mitt arbete.” (s. 3)

”Bra kurser som gett mycket.” (s. 13)

”Att frågan och kunskapsutveckling måste få fortsätta i den form som är nu. Att Östergötland får leda det gemensamma arbetet nationellt och få ha fortsatta utbildningar för oss inblandade. Risken är annars att frågan får för lite mandat.” (s. 13)

”Vill arbeta vidare med frågan.” (s. 13)

”Arbetet får aldrig upphöra utan vi måste ta nya tag och hitta bättre lösningar på hur vi ska kunna hjälpa barn och ungdomar som lever i en hederskultur. Genom samverkan över gränserna kommer vi att nå målen.” (s. 14)

”Detta projekt har betytt mycket för socialtjänstens verksamhet. Vi har fått ta del av nödvändig information och forskning inom ämnet, samt tvingats att föra upp frågan på agendan. Det finns fortfarande mycket förbättringsarbete att göra. Dessa frågor tar tid att utveckla och kräver mycket arbetstid i anspråk som beslutshavarna behöver bli varse om.” (s. 14)

”Otroligt bra dagar. Med ett genuint engagemang och ett mod att möta detta ämne gör att Sverige kommer framåt i detta arbete måste fortsätta kan bli farligt annars.” (s. 14)

”Chefer måste prioritera detta arbete, för ett samarbete mellan olika myndigheter ska fungera.” (s. 14)

”Fortsätt med utbildningarna och försök verka att vi får tid avsatt för att bara arbeta med heder för det behövs!” (s. 13)

Undersökning:

Utvärdering Utbildningsinsatser_ver3_Utskick

Skapad av:

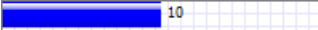

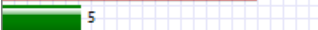
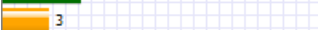

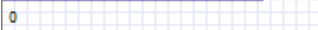

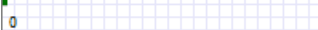
Mats Eliasson

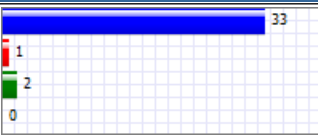
Publicerad:

2014-11-05 11:03:38

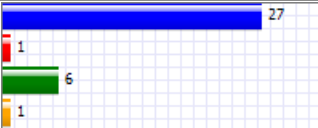
Påbörjade undersökningar: 43

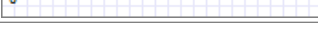
Avslutade: 35

DEL 1 - Allmän information				
1	1	Antal	Procent	Grafisk illustration
Vilken verksamhet arbetar du inom?				
1	1. Skola	10	25,64%	
2	2. Socialtjänst	16	41,03%	
3	3. Polis	5	12,82%	
4	4. Landsting	3	7,69%	
5	5. Frivilligorganisation/Skyddat boende	2	5,13%	
6	6. Annat/ange verksamhet:	3	7,69%	
		Barnahus		
		ungdomsmottagning		
		Länsstyrelsen		
	Totalt	39	100%	
	Medelvärde	2,49		
2	På hur många utbildningstillfällen har du deltagit?	Antal	Procent	Grafisk illustration
1	1. 1 tillfälle	10	25,64%	
2	2. 2 tillfällen	8	20,51%	
3	3. 3 tillfällen eller fler	21	53,85%	
	Totalt	39	100%	
	Medelvärde	2,28		
3	Var innehållet i utbildningen/utbildningarna relevant för ditt arbete?	Antal	Procent	Grafisk illustration
1	1. Ja	37	97,37%	
2	2. Nej	0	0,00%	
3	3. Delvis	1	2,63%	
4	4. Kan inte svara	0	0,00%	
	Totalt	38	100%	
	Medelvärde	1,05		
4	På vilket sätt var innehållet i utbildningen/utbildningarna relevant för ditt arbete?			
	1.			
		Som verksamhetsutvecklare i frågor som rör våld i nära relationer behöver jag fördjupa mig i frågorna och även förstå hur vi ska arbeta för att den personal som möter målgruppen ska ha rätt kunskap men även hur vi ska organisera arbetet internt och i samverkan med andra. Att få höra om både forskning och praktik leder till ökade kunskaper som gör att jag får bättre förutsättningar att klara mitt uppdrag.		
		Bra för samverkan böa		
		Dels utifrån diskussioner, men dels utifrån konkret material att kunna ha med som stöd i liknande ärenden. Att det gavs tillfälle till diskutera och utbyta erfarenheter samt få tillgång till material. Dels materialet från länsstyrelsen i östergötland och dels i från länsstyrelsen stockholms län. Kopia på dom mål.nr 2101-12 meddead i Sundsvall. Checklista i samband med omedelbart omhändertagande § 6 LVU Heder.		
		Mer kunskap om hedersrelaterat våld		
		träffa andra, höra andra föreläsare än tidigare		
		Fakta baserad kunskap, information...		
		Ökad kunskap		
		Den gav mig mer kött på benen så jag känner mig tryggare när vi arbetar med ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Vi känner oss även tryggare och bättre pålästa i samverkan med andra aktörer som socialtjänst och skola. Fungerande samverksgrupper har startats och pågår vilket är till hjälp i ärenden.		
		En stor förståelse		
		Gav mycket kunskap inom olika områden som jag även delat med mig av till mina kollegor. Denna info används i mitt arbete.		
		Kunskap inom hedersområdet		
		Bättre kunskap om hedersrelaterade brott, bättre förståelse för bakgrunden till brotten. Bättre förståelse för vad socialtjänsten har för uppgifter.		
		Ökade min förståelse för arbetet kring heder.		
		För jag möter ungdomar med hederrelaterad problematik och kvinnor som könsstämpats i min vardag.		
		fantastiskt roligt att se hur samarbetet effektiviseras mellan olika aktörer. Norrköping har varit väldigt kreativa och duktiga.		
		Fick kontakt med många kunniga personer inom området. Mycket idéer på vad man kan göra på hemmaplan		

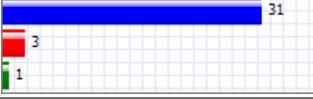

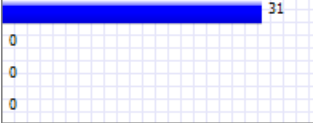

		få mer förståelse			
		Ny och förbättrad kunskap dessutom alla nya kontakter			
		Arbetar med problematiken inom skolan.			
		Utvecklande, ökade kunskaper om heder inför mitt arbete			
		Bekräftelse på att jag jobbar med rätt saker.			
		Fördjupning och nya kunskaper/forskning inom hedersrelaterat.			
		Jag har fått mycket info - kunskap som jag har haft användning av. Jag har fått bättre förståelse för mina elevers situation			
		träffar många elever med denna problematik			
		Inom fokus området, innovativt			
		Att få denna kunskap gör att man ser att detta finns. Utb är en förutsättning för att börja våga se. Vi är ansvariga som myndighet över sådant vi inte vet och kan. För att börja våga göra skillnad behövs kunskap och ett nätverk. Detta öppnade upp ögonen för mig. Jag ser ny fler som lever med denna kultur, på olika plan. Och kan bemöta det med försiktighet, det som inte annars skulle uppmärksammas. jag, i min tur för kunskapen vidare till kollegor.			
		Handlade om hedersvåld och skyddade boenden mm . Något som jag stöter på i mitt jobb . Hur vi kan samverka bättre runt dessa frågor .			
		Att fördjupa min kunskap ger mig goda verktyg och bättre förståelse i vardagen, i mötet med elever.			
		Nätverkande, erfarenhetsutbyte, delge min organisations perspektiv och kunskaper, diskutera förhållningssätt, arbetsmetoder i samband med andra verksamheter och socialstyrelseriktlinjer m m			
		Aktuellt ämne i mitt dagliga arbete med möten med elever.			
		Den har gett mig viktiga verktyg för mitt arbete.			
		Br info och diskussion kring hela ämnet HRV. Nu gäller det att fortsätta omsätta vår kunskap i aktivt arbete med både elever och personal.			
5	På vilket sätt var innehållet i utbildningen/utbildningarna relevant för ditt arbete?				
	☒ 1.				
		Fokus på HRV			
6	På vilket sätt var innehållet i utbildningen/utbildningarna inte relevant för ditt arbete? Ge gärna förslag på förbättringar.				
	☒ 1.				
		vet ej			
7	Varför var innehållet i utbildningen/utbildningarna inte relevant för ditt arbete? Ge gärna förslag på förbättringar.				
	☒ 1.				
		(Svarsalternativ saknas för detta val)			
8	DEL 2 - Kunskap och förståelse -- Har utbildningen/utbildningarna bidragit till att öka din förståelse för problematiken (HRV)?	Antal	Procent	Grafisk illustration	
1	☒ 1. Ja	33	91,67%		
2	☐ 2. Nej	1	2,78%		
3	☐ 3. Delvis	2	5,56%		
4	☐ 4. Kan inte svara	0	0,00%		
	Totalt	36	100%		
	Medelvärde	1,14			
9	På vilket sätt har utbildningen/utbildningarna bidragit till att öka din förståelse för problematiken (HRV)?				
	☒ 1.				
		Jag har dels fått en större förståelse för vad som händer när man som professionell ska förhålla sig till de personer som behöver vårt skydd och stöd, men jag har även fått ökad försäelse för målgruppens situation och vad som händer med individer som befinner sig i våldet.			
		Jag har fått mer kunskap			
		Det är lätt att bli duperad för att familjer är treviga, våld och förtryck kan förekomma ändå. Vi har använt oss av nationella kompetensteamet för att få hjälp med lite "helikopter-perspektiv" och bedömningar i ett ärende. Det har varit bra.			
		Föreläsningarna har varit mycket bra			
		man hör olika personer			
		Bredden samt hur dold den faktiskt är samt svår			
		Bredden av föreläsningar			
		Fokus på HRV och lämpliga insatser.			

		Jag vet mer idag och könsstymning, tvångsäktenskap, arrangerade äktenskap och barnäktenskap och vet mer vem som ansvarar för vad och vad olika aktörer ska göra.		
		Att bättre förstå samband mellan handlingar		
		Mer kunskap och förståelse över hur det fungerar inom olika områden.		
		mer förståelse bla för kollektiva kulturen och vad den innebär för flicka/pojke		
		Bättre förståelse varför hederstänket finns. Hur det fungerar och hur "gruppen" tänker. Jag har även fått bättre kunskaper i hur vi polisiärt måste hantera ett hedersärende. Det går inte att behandla ett hedersärende på samma sätt som ett "vanligt" familjevåldsbrott.		
		Dels dela kunskap/erfarenhet över kommuner samt föreläsningar som har gett mig ökad förståelse och kunskap.		
		Bekräftat mkt av tidigare kunskap och erfarenhet, men också givet en dimension vilket effekt trauma har i relation till detta begrepp.		
		har en del kunskap sedan tidigare. Ingen ny kunskap så utan mer intressant hur man kan arbeta med dessa ungdomar		
		Hur man kan t ex tänka när det gäller skydda identitet och vikten kring vad som behövs från skolan sida för att säkra skolgången för unga som drabbas		
		Genom föreläsningar, att förstå hur komplext dessa ärenden är, vem som helst kan inte ta dessa ärenden, varje fall är unik i sitt slag och det finns inga enkla lösningar		
		Alla ärenden ser olika ut, det arbetssätt på socialtjänsten stämmer inte överens med hur man kan nå denna målgrupp på ett framgångsrikt sätt..		
		Bekräftelse på att jag har bra kunskaper om HRV. Det kommer alltid fram ny information.		
		Mer kunskap. Erfarenhetsutbyte.		
		Dels få ta del av ny information och utbyta erfarenheter med kollegor i samma bransch		
		Jag möter utsatta elever på ett bättre sätt nu och kan också förmedla min kunskap som jag fått genom er		
		mer inblick i problemen som kan uppstå i olika sammanhang		
		Nya infallsvinklar		
		På ett sätt blir ämnet mer och mer komplicerat. Men första steget är att förstå att det finns, och att det är just komplext. Utb hade olika perspektiv som gör att man börjar förstå helheten.		
		Fått förståelse för hur viktigt det är att jobba med helheten och att det krävs att allas olika ansvarsområden funkar för att kunna erbjuda rätt stöttning och för att nå framgång i detta komplicerade arbete.		
		Jag tänker mig för i den praktiska planeringen, jag är mer uppmärksam på "rätt" signaler, jag vågar ta diskussioner i ännu större utsträckning, jag är tydligare mot vårdnadhavare och kan hjälpa mina kollegor i arbetet.		
		Kunskapsmässigt		
		Gett ökad kunskap i ämnet.		
		Fram för allt har man fått perspektiv på vilken omfattning som hedersproblematiken har för den berörda personen.		
		Jag har mycket bra och genomträngade kunskap i ämnet. Nu ligger utmaningen i att omsätta kunskapen i egen verksamhet.		
10	Varför har utbildningen/utbildningarna inte bidragit till att öka din förståelse för problematiken? Ange gärna förslag till förbättringar.			
	1.			
		Har arbetat med frågan så länge och fått många utbildningar genom åren.		
11	Har utbildningen/utbildningarna bidragit med kunskap i ämnet?	Antal	Procent	Grafisk illustration
1	1. Ja	33	94,29%	
2	2. Nej	1	2,86%	
3	3. Delvis	1	2,86%	
4	4. Kan inte svara	0	0,00%	
	Totalt	35	100%	
	Medelvärde	1,09		
12	Vilken kunskap i ämnet har utbildningen/utbildningarna bidragit till?			
	1.			
		Jag har fått mer kunskaper om anknytning, trauma som jag fått hjälp att öka min kunskap. Jag har även fått veta mer om andra myndigheters uppdrag och arbete runt området.		
		Ex. Trauma. Bra att få höra hur man arbetar med frågan i andra kommuner.		
		Att det är speciellt då det rör sig om heder, att man måste tänka ett steg längre.		

		Ökad förståelse, praktiska råd			
		alla ämnen			
		Hur man kan tänka sig hjälpa och bidra i samverkan			
		Ny forskning om insatser mm			
		Hur man hanterar HRV situationer.			
		Se tidigare svar			
		Dels att man ska tänka tvärtom i sitt jobb - inte informera föräldrarna, skyddsbehovet mm			
		Se föregående			
		Vad heder handlar om samt hur vi ska jobba med ärendena för att vara effektiva och professionella.			
		Tyckte föreläsningen om Trauma var väldigt bra.			
		Mycket kunskap på hur andra myndigheter arbetar och hur vi kan bygga broar mellan oss. Vilka hinder andra möter och hur de har löst dem på vägen			
		Kulturella skillnader och hur patrikala familjesystem fungerar, vad ska jag i min profession vara uppmärksam på,			
		Ökad förståelse för problematiken.			
		Bemötande, förståelse, krävs kompetens			
		Komplexiteten. Vikten av skydd.			
		Allt inom HRV			
		heder och hur man kan ta till sig mer information och varifrån man kan ta denna information. vikten av sekretess			
		Bra föreläsare			
		Kultur, normer, omsorg. Lagtext, sätt att bemöta. Inte kompromissa. Konsekvenser.			
		Förståelse för varandras olika arbetsområden och vikten av att ha rätt kunskap i ämnet .			
		KUnskapen om och kring könsstypning, vilka mönster som jag bör titta efter, hur ett ärende med HRV går till, hur det är att leva under HRV etc			
		Kunskap om heder, kultur och religion samt hur man hanterar och handlägger ärenden			
		Fördjupad kunskap på många plan inom ex. könsstypning, hbt, socialtjänstens handhavande av placerade ungdomar.			
13	Vilken kunskap tycker du saknades?				
	1.				
		Vet inte.			
		Jag har kunskap om problematiken.			
14	Har utbildningen/utbildningarna skapat ytterligare behov av kunskap i ämnet?		Antal	Procent	Grafisk illustration
1	1. Ja		27	77,14%	
2	2. Nej		1	2,86%	
3	3. Delvis		6	17,14%	
4	4. Kan inte svara		1	2,86%	
	Totalt		35	100%	
	Medelvärde		1,46		
15	Vilka ytterligare behov av kunskap i ämnet har utbildningen/utbildningarna skapat?				
	1.				
		Vi behöver veta mer om insatser och hur vi ska arbeta långsiktigt med de som måste lämna sin familj för att starta ett nytt liv. Vi behöver veta mer och utveckla det förebyggande arbetet. Vi behöver veta mer om samhällets arbete med könsstypning			
		Hitta bra samverkansformer. Sprida kunskap till andra			
		Vi har ett konstant byte av personal, behov finns av att komplettera och bygga upp kompetensen. Dels alltså bibehålla men och lära utifrån de erfarenheter som finns inom kommunen, landet.			
		att se över min egen kommuns sätt att arbeta			
		man vill lära sej mer			
		Samarbetsfrågor			
		Patriark,skyddsbedömningar			
		Höjd kulturkompetens.			
		Jag känner ett stort behov av att få fler utbildningstillfällen kring könsstypning och nya lagarna kring tvångsäktenskap.			
		Utifrån att det är intressant och viktigt att kunna möta den som behöver evt			

		skydd på rätt sätt. Livsviktigt.			
		Kunskap om pojkar och deras utsatthet behöver upplysas			
		Ju mer man lär sig desto mer inser man vad man inte kan. Det är dessutom färskvara med kunskap och utbildning. Man måste repetera och gärna ha arbetskamrater som också kan och förstår vad det handlar om.			
		Tidigare hade jag dålig kunskap om ämnet. Utbildning ger mig mer tankar vilket gör att jag vill veta mer.			
		Att få möjlighet att följa arbetet i Norrköping samt kanske delta i liknande arbete i Linköping			
		Hur man kan implementera allt som behövs för att personal och alla som möter utsatta ska agera. Mer kring vad värden och landstinget kan erbjuda			
		man blir aldrig fullärd, visa på goda exempel, jobba med fallbeskrivningar, mer kunskap kring olika/nya kulturer som vi möter. Krig i världen gör att fler och fler anländer till våra kommuner. Kulturkompetens.			
		Behov att arbeta med olika svårigheter som man möter. Till exempel alla lagar som krockar med varandra.			
		Könsstymning, behandling på kort och lång sikt..			
		Utökad förståelse, ett steg till, kanske i form av möten där diskussioner står i fokus.			
		Fördjupade kunskaper. Öppenvårdsarbete?			
		detta område är så svårt. varje ärende är unikt. Hoppas på att expertteamet får finnas kvar för rådgivning, då det verkligen behövs			
		Jag vill hela tiden hålla mig uppdaterad om allt nytt inom HRV som hela tiden kommer			
		Har gått skolverkets utbildningar också efter Töreboda samt andra som länsstyrelsen haft			
		Mer kunskap likamed mer behov, inom traumabehandling			
		Vi är bara i början av detta. Farligt att inte försetta med arbetet nu. Ämnet börjar uppmärksammas även hos ungdommar. Då måste vi bli bättre och säkrare på att arbeta med detta.			
		Fler frågor uppkommer samt önskan om att veta mer			
		Samhället och relationer är levande och förändras över tid . Behövs alltid uppdateringar i kunskapsinhämtning om ämnet .			
		Jag vill lära mig mer om pojkars utsatthet i kontexten.			
		Önskar mer kunskap om hur man bemöter elever som lever i hedersproblematik.			
		Hur man på ett bra sätt tar hand om personen genom hela processen.			
16	Varför har utbildningen/utbildningarna inte skapat ytterligare behov av kunskap i ämnet?				
	1.				
		vet ej			
		Fel visst behov av ytterligare kunskap behövs.			
		-			
		Jag tycker utbildningen i HRV har varit mycket omfattande.			
17	DEL 3 - Tillämpning av kunskap --Anser du att utbildningen/utbildningarna bidragit med konkret kunskap som du skulle kunna tillämpa i ditt arbete?		Antal	Procent	Grafisk illustration
1	1. Ja		26	74,29%	
2	2. Nej		1	2,86%	
3	3. Delvis		8	22,86%	
4	4. Kan inte svara		0	0,00%	
	Totalt		35	100%	
	Medelvärde		1,49		
18	Vilka kunskaper har utbildningen/utbildningarna bidragit med som du skulle kunna tillämpa i ditt arbete?				
	1.				
		Då jag ju arbetar strategiskt så har jag nytta av allt som jag lärt mig. Jag arbetar med att systematisera och se över var i min organisation och utanför min organisation jag kan arbeta vidare med de behov av förbättring och utveckling som jag ser som nödvändig för att målgruppen ska kunna få det stöd och det skydd som de bör ha utifrån lagar och grundläggande rättigheter.			
		Samverkan			
		Checklistorna, möjlighet att begära förlängd utredningstid vid akuta omhändertaganden utifrån heder. Utredningsfrågor. Ta hjälp av bedömningsinstrument och skyddade verksamheter med bra innehåll och uppbyggnad. ex.v			

		Svårt att svara på via en sådan fråga på en enkät
		könsstymning, sekretess
		forum, var man kan samarbeta
		Olika kontaktvägar har skapats
		Vi reagerar nu på ärenden som vi inte tidigare skulle ha förstått handlade om heder och vi har blivit bättre på att ställa frågor.
		Bemötande emot föräldrarna, frågeställning till den unge osv..
		Vilka frågor som ska ställas, även förståelse för de svar man får och att den utsatte skyddar sin familj.
		T.ex. hur viktigt det är att "säkra målsäganden". Att lättare identifiera vad som är hedersrelaterade brott. Misstanken finns där mycket tidigare om att det kan vara hedersbrott än vad det gjorde innan. Mycket praktisk information som är bra för samarbetet mellan t.ex. polis, sociala myndigheter och boenden. Att man dessutom känner igen vissa namn numer bidrar också med att det är lättare att lita på den andra parten.
		Hur man tänker i mötet med människor som har hedersrelaterad problematik med sig i bagaget.
		se tid anteckningar
		att göra bättre skyddsbedömningar i skolan. hur man kan lyfta frågan mer i arbetslagen. Tagit det goda exemplen från andra kommuner när de lyckats och försök implementera hos oss
		Framför allt att vi måste samarbeta med olika myndigheter och professioner, se allvaret och vara på samma bana. att våga anmäla oro, kunskap kring själva problematiken med HRV, vart man kan vända sig för att få hjälp och stöd nationellt
		Jag arbetar med dem redan, men olika metodsstöd och modeller som är prövade och ger möjligheter i arbetet.
		Allt då jag enbart arbetat med att möta och utreda våldsutsatta personer över 18 år
		jag känner att bekräftelse på det jag redan gör är bra men jag skulle vilja gå vidare.
		hot/riskbedömningar
		massor, svårt att svara på en så stor fråga
		t.ex. att ge en elev mer tid i schemat för att inte behöva gå hem direkt där familjen sitter med klockan i hand för att ha full koll. Informera skolsköterskan och kuratorn om hur de kan hjälpa elever
		Borlänge gruppen har skrivit en handlingsplan till kommunen som är i det närmaste klar
		Praktisk vägledning
		Öka förståelsen. Våga höra detta när kollegor pratar om situationer som de inte förstår. Konsulterar andra aktörer, snabbare.
		Jag träffar på ungdomar som lever i denna kontext emellanåt och känner stöd i att ha fått med mig lite verktyg i hyr jag ska agera i dessa ärenden.
		Se tidigare svar
		Bidragit med sätt att samverka, tagit med idéer tillbaka till min kommun. Faktiskt blivit så som jag tyckte var bra när jag hörde om hur det funkar i andra kommuner.
		Känner mig mer trygg i mötena med elever och personal i dessa frågor och hur man kan få ytterligare stöd och hjälp från andra aktörer om behov finns.
		En mängd. Viktigaste: när man skall ta med föräldrarna i arbetet. Hur man kan skapa relation med den utsatte. hederskontextens utbredning och nätverk. HBT konsekvenser. Skyddad id, hur det fungerar.
		De har varit goda, nu ligger utmaningen i att få med sig sina chefer i tänket.
19	Vilken kunskap hade du önskat utbildningen/utbildningarna hade bidragit med som du skulle kunna tillämpa i ditt arbete? Ange gärna förslag.	
	1.	
		Mer konkret hålla i hur vi ska gå vidare i vår kommun
		Systematiskt hanterande av lämpliga insatser.
		Skyddad id - viktigt att ha hög sekretess bla
		Hur vi som jobbar i skolan ska kunna se och veta hur vi ska ta hand om det vi ser.
		Jag har inte varit delaktig i någon utbildning gällande könsstymning och känner att det vore nyttigt att gå mera kunskap i detta område då jag kan komma att träffa på unga flickor i mitt arbete .
		Jag har saknat medverkande chefer chefer och rektorer i utbildningen. JAG tycker det skulle ha varit ett krav från er sida att minst en chef från varje skola skulle medverka. Nu hänger arbetet ute på skolorna återigen på eldsjälär.

20	Har du stött på målgruppen/de utsatta och haft ärenden med HRV-problematik i ditt arbete efter utbildningstillfället/tillfällena?		Antal	Procent	Grafisk illustration
1		1. Ja	31	88,57%	
2		2. Nej	3	8,57%	
3		3. Kan inte svara	1	2,86%	
Totalt			35	100%	
Medelvärde			1,14		
21	Har du tillämpat dina kunskaper i ditt arbete?		Antal	Procent	Grafisk illustration
1		1. Ja	31	100,00%	
2		2. Nej	0	0,00%	
3		3. Delvis	0	0,00%	
4		4. Kan inte svara	0	0,00%	
Totalt			31	100%	
Medelvärde			1,00		
22	På vilket sätt har du tillämpat dina kunskaper i ditt arbete?				
		1.			
		Råd, stöd och vägledning till socialsekreterare samt andra			
		Har ögon för HRV på ett annat sätt			
		som jag tidigare beskrivit			
		förmedlat kunskap underlag som frågeställningar etc till handläggare som arbetar direkt i ärenden. Hänvisat vidare till andra när jag själv inte kan			
		frågar mer visar att man kan mer			
		Mkt i det konsultiva arbetet mot andra som, jobbar med frågan			
		Samtalat i lugna trygga miljöer.			
		Jag har utbildat polispersonal i hedersrelaterat våld.			
		Se tidigare svar			
		Haft flera samtal med den utsatte och ställt frågor, vet vilka frågor som jag ska ställa. Tittar i handlingsplanen och får råd via denna			
		Jag har nog ställt delvis andra frågor i förhören som kunnat klargöra dels att det handlar om heder, men även underlättat för målsäganden att beskriva vad det handlar om. En misshandel i de här fallen handlar ju ofta om så mycket mer än ett slag. Det är mycket man lärt sig, men det är svårt att beskriva i text exakt hur man använder sig av det.			
		Bättre kunnat vägleda både vuxna och unga.			
		samarbete med HRV gruppen i vår kommun, hur ska vi tänka? vad gör vi?.....			
		Jag möter hela tiden hedersproblematik i mitt arbete och kunskaperna måste finnas för att möta individerna på rätt sätt.			
		Varje dag, då HRV ärenden inkommer nästintill varje dag, en målgrupp som ökar hela tiden			
		Ställer frågor om könsstymning, som leder ofta till en dialog. Ser elever som lever i en hedersrelaterad kultur. Genom samtal med ever i tjejgrupper eller enskilt.			
		hot/riskbedömningar. Placering på skyddat boende.			
		har fått en fördjupad kunskap och säkerhet att bemöta dessa problem, har kollegor att ringa till samt expertteamet			
		Det sker hela tiden i mitt arbete. Vi har haft tjejgrupper och tagit upp deras situation. Vi diskuterar också i klassen om hedersproblematik			
		I samtal med berörda, anhöriga, skolpersonal osv			
		Implementerat delar av våga göra skillnad strukturen			
		Vågat fråga och följa elever som lever i denna kultur. Vanligt i mitt arbete är heder "light" inte det akuta läget men kulturen tår på ungdommen. Att där erbjuda eleven att det finns en viss förståelse kring detta. Eleven vågar börja sin resa i att fundera kring ett självständigt liv, vad vill hen, framtiden, familjen...osv Ett förebyggande arbete.			
		Jag har upptäckt missförhållanden tack vare utbildningen, jag har kunnat agera tack vare utbildningen och jag har blivit en tryggare person när jag rör mig kring frågan tack vare utbildningen			
		Kunskapen påverkar bemötande.			
		Jag har följt riktlinjerna.			
		I mötet med felra olika elever och i det följande arbetet med dessa.			
23	Vad beror det på att du inte har tillämpat dina kunskaper i ditt arbete?				
		1.			
		(Svarsalternativ saknas för detta val)			
24	Vad anser du att din yrkesgrupp skulle behöva ytterligare för kunskap				

för att kunna ge rätt insatser till målgruppen/de utsatta?				
1.				
		Om min yrkesgrupp är desom arbetar strategiskt så anser jag att vi behöver mer förståelse för vad det innebär att vara utsatt för denna form av våld. Det får inte bli ett "intellektualiserande" av denna kunskap - det måste sitta i magen. Därför behöver sådana som jag (som inte arbetar operativt utan med ledning, styrning och utveckling) vi behöver praktiska exempel och få lyssna på "överlevare".		
		Hur man ska handlägga dessa ärenden		
		Kunskap för att göra bra bedömningar och bra kunskap om fungerande metoder och verksamheter.		
		Att vi tar tillvara på olika enheters erfarenheter och samverkar mycket mer i HRV ärenden		
		handlingsprogram tex. könsstyp som ska göras		
		-		
		Skyddsbedömningar		
		Lämplig lagstiftning och ökad kultur kompetens.		
		Mer info om könsstypning och nya lagarna om tvångsaktenskap samt höra från åklagare vad man ska tänka på i förundersökningen och vad som är viktigt för att nå fällande dom.		
		Utbildning		
		Viktigast är nog att handläggare som kommer nya får utbildning inom området så de kan utreda/bemöta rätt.		
		Kunskap om pojkars utsatthet		
		Fler behöver kunskap. Grundkunskap ges till alla, men det räcker inte alltid till. Repetition är också viktigt att få, annars försvinner kunskapen vart eftersom.		
		vi har goda kunskaper		
		Tror att det handlar mer om att få fler som arbetar med frågan mer än att ytterligare öka kunskapen. Vi är på väg men behöver alltid fler		
		Kulturkompetens, fallbeskrivningar hur ska vi tänka, göra.....		
		Tillhör yrkesgruppen skolkuratorer. Vi skulle behöva mer juridik till exempel hur vi på bättre sätt kan skriva anmälan till socialtjänsten som ger tyngd till socialtjänstens fortsatta arbete med om utredning inledds osv. Vi skulle också behöva få mer kunskap hur vi ska hantera lagar som krockar med varandra, t ex hantera hur vi på ett bra sätt kan diskutera slöjan i skolan.		
		Hur man på bästa sätt arbetar med HRV på hemma plan, förebyggande, de vågar ta kontakt med socialtjänsten - behöver en HRV strateg som följer ärendet även om det är på barn och familj eller vuxen inom soc. tjänsten. Få med politiker och ledning så att de får kunskap om dessa ärenden samt ger förutsättningar att kunna ge bästa hjälp.		
		Ökad kulturell förståelse, att det blir tydligare från politiker, chefer att detta är ett viktigt arbete.		
		Vet ej		
		JAG vill få fortsatt uppdatering - bra med träffar, eftersom dagen annars är fylld med "det vanliga arbetet"		
		Krav på utbildning redan under grundutbildning till sjuksköterska. etik, moral ,kultur, traditioner o religions kunskap		
		Trauma och PTsd kunskap		
		Legitimitet att detta är viktigt. Mer kunskap, finns de i yrkesrollen som förnekar detta.		
		När det gäller poliser i yttre tjänst tror jag att det är viktigt med kontinuerlig utbildning i ämnet då det kan hå tid mellan ärenden med sådan karaktär samt nya kollegor anställs . När det gäller de som har detta arbete som sitt ansvarsområde är det viktigt med samverkan och fördjupning i ämnet och i förhörsmetodik.		
		Vidare och fortsatta diskussioner! Det är lätt att HRV-frågorna försvinner bland allt annat en lärare ska uppmärksamma.		
		Mer kunskap i ämnet om heder och könsstypning mm		
		Att alla instanser har civilkurage.		
		Insatta chefer som också lyfter fram och primerar detta arbete som tar tid och kraft.		
25	DEL 4 - Det interna arbetet och extern samverkan -- Har det skett någon förändring inom din organisation efter deltagandet i vägledningsprojektet?	Antal	Procent	Grafisk illustration
1	1. Ja	16	45,71%	

2	2. Nej	3	8,57%	3
3	3. Delvis	12	34,29%	12
4	4. Kan inte svara	4	11,43%	4
Totalt		35	100%	
Medelvärde		2,11		
26	Ifall det skett förändringar/förbättringar (kan t ex vara; upprättade rutiner, handlingsplaner, mandat för att arbeta med frågan) i det interna arbetet, beskriv gärna kortfattat hur:			
	1.			
		Vi har arbetat hårt hela tiden internt i socialtjänsten. Vi började göra en åtgärdsplan som presenterades och förankrades på alla nivåer. Sedan utformade vi en handlingsplan för arbetet med unga upp till 18 år. Vi har inte kommit så långt som vi önskat och trott men vi är en bit på väg. Vi är på gång att söka EU-finansiering av ett stort kompetens- och utvecklingsprojekt för hela socialtjänstens område. Ett projekt som i så fall genomförs 2016 - 2020. Tankar finns att ta med frågor som rör arbetet med HRV för att vi internt och i samverkan med andra ska klara våra uppdrag bättre. Vi får se.		
		Samverkansgrupper internt och externt Översyn av interna rutiner		
		Mer samverkan. Ska skapa mer rutiner i job		
		Det har upprättats en rutin inom avdelningen med kort information om vart man kan hitta mer information samt vad man övergripande ska tänka på. Det har även startat upp en samordnings/konultationsverksamhet för att underlätta att få till bra samverkan då ärenden går över olika enheter/avdelningar. Det är i uppstartsfasen och planen är nu att den kommer att revideras succesivt efter de erfarenheter som framkommer efter att möten hållits.		
		Rutinpärmen har utökats, ny rutin för konsultation mellan enheter och avdelningar för att nå en bättre samverkan och kunskap		
		rutiner och handlingsplaner har upprättats		
		En kompetensgrupp har utkristalliserat sig bla		
		Ökad samverkan mellan myndigheter framförallt skola, polis och socialtjänsten-		
		Vi har skrivit in mer om heder i den handlingsplan för brottsdrabbade som vi har inom Polisen.		
		Fler i förvaltningen deltar i regelbundna möten kring ämnen. Rutiner. Det är också aktuellt med en egen enhet som ska arbeta med dessa frågor samt våld i nära relation		
		Cheferna kanske har blivit lite mer medveten om att problematiken finns. Jag får delta i det lokala nätverket trots att det kanske inte alltid rör polisiära frågor. Kritiken mot myndigheten här är väl att fler från vårt län borde ha deltagit.		
		I början bildades en grupp som bestod av olika myndigheter och organisationer som arbetar med HRV och vi startade ett samarbete men när personen som höll i gruppen bytte arbetsuppgifterna föll hela konceptet. Vi har dock lyckats bli fler som arbetar i länsstyrelsens HRV team.		
		det har tillkommit en speciell grupp med kunskap i området som jag kan vända mig till och diskutera ärendet med		
		Hos mig i min verksamhet är frågan hela tiden aktuell och vi jobbar mer aktivt med att informera samtlig personal osv. I min kommun har vi en mindre grupp som regelbundet träffas och det är bra. Kommunen har också gått med i kompotten.		
		Startat upp ett konsultationsforum kring heder, få aktörer att samverka inom samma nämnd, skall se över att bygga handlingsrutiner Önskan om att rekrytera kontaktpersoner som kan målgruppen- ge personerna dagligt och nära stöd i sin situation		
		Flera ställer frågor kring könsstämpning och flera har en ökad kunskap i HRV frågor. Men det behövs mycket mera.		
		interna HRV-samråd, kompetensteam med representanter från olika verksamheter		
		mer focus på frågan, flera kollegor att stötta sig emot, konsultationsteam inom socialförvaltningen där min expertkunskap tas till användning, eventuellt skall ett säkerhetsteam byggas upp		
		Jag får gå och vara med på HRV-gruppen för Iman, tillsammans med soc, polis, osv. Man kommer och ber om råd på skolan ang. elever med hedersproblematik		
		utbildningstillfällen till övrig personal, mer förståelse, mer kunskapsstör osv		
		Strukturerat mottagande och processbeskrivningar om och hur vi gör		

		Se över rutiner, skolledning, skolpersonal, elevhälsa och elever har fått någon form av information om ämnet.		
		mer utarbetade och uttalade rutiner		
		För mig personligen har det betydtt oerhårt mycket men det saknas ännu en del i organisationsstrukturen.		
		Insikt i vikten av att begränsa oss till att stötta de som vi har resurser till. En del tjejer och kvinnor har sådana behov som vi inte kan tillgodose, då ska vi våga säga nej.		
		Handlingsplan. Info till personal och elever. Mandat att ta i frågan.		
		Vi tre som ingått i utbildningen har genomfört utbildningsdagar med personal och elever på flera gymnasieskolor i Borlänge. Vi fick dock planera och göra detta arbete på sommarlovet på obetald arbetstid.		
27	Utifrån dina erfarenheter, har detta bidragit till något positivt för målgruppen/de utsatta?			
	1.			
		Jag tror det. Jag får signaler att socialsekreterare nu i högre grad vänder sig till spetskunniga i ärenden som rör HRV. De inser att de behöver hjälp i bedömningar och att det krävs ett särskilt förhållningssätt i detta arbete. De tar te x in de som är utbildade i Patriark vid riskbedömning. På systemnivå har vi inte kommit så långt som jag hoppats.		
		Vet ej. Tror det		
		Jag tror att det kan vara ett sätt att bygga säkerhet för våra hedersutsatta personer.		
		Svårt att säga då jag inte arbetar kliniskt i ärenden		
		ja		
		Ja		
		Tveksamt.		
		Det har gjort att vi har uppmärksammat fler utsatta och faktiskt hjälpt att skydda fler.		
		Vet ej		
		All kunskap vi får om heder gagnar de drabbade. Ju mer vi kan desto bättre utredningar kan vi göra. Ju mer cheferna uppmärksammar detta desto mer utbildningar/resurser och förståelse för utredningarna blir det också.		
		Absolut! Vi har ökat kunskapen hos socialtjänsten som idag ser på dessa ärenden på ett annat sätt och faktiskt kategoriserar ärenden som HRV och inte annat. Projektet det handlar om kärlek har blivit permanent verksamhet som också lyfter fråga hos unga ute på skolorna där de vet var hjälpen finns		
		förhoppningsvis att den utsatte blir sedd och bekräftad av förstående personer men i slutändan funderar man på om det någonsin finns bra lösningar till problematiken. familje krafterna är såå starka.		
		Svårigheterna med att arbeta med gruppen och få riktigt positiva förändringar är fortfarande svårt. Vi i min skola är lyhörda och har förståelse för problematiken men svårigheterna kommer in när socialtjänsten blir inkopplade. Något enstaka fall har blivit bra men fortfarande är det svårt att få till en bra fungerande vårdkedja.		
		Ja, absolut		
		Jag vill gärna tro att mitt arbete med könsstypning har lett till att några elever inte blivit könsstypade. Elever har fått medicinsk hjälp med sina symtom. Jag har haft flera elever i samtal där vi kunnat jobba kring deras utsatthet.		
		Ja, samverkan mellan skola/polis/socialtjänst		
		Vi ser problemen i ett tidigare skede och fler barn får hjälp		
		Bättre förståelse		
		ja lite. Inte samma ifrågasättande av olika handlingar. bättre förståelse för problemen.		
		För de som bor hos oss och har kontakt med oss		
		Ja. Det tar tid. Som ensam kurator kan man ändå skapa en roll som eleverna uppmärksammar, att dit kan man gå, hon hjälpe ju "hen", hon vågade fråga. När ämnet tagits upp i storgrupp kan det även blivit provocerande, men på sikt landar det.		
		Absolut		
		Ja, se tidigare svar		
		Hoppas att det har det genom att vi tänkt igenom, strukturerat upp kriterier för hur och vem vi kan stötta.		
		Ja, skapat en större empati kring dessa personer.		
		Ja		
28	Har din kommun/läns deltagande i projektet bidragit till att samverkan utvecklats mellan myndigheterna på lokal nivå?	Antal	Procent	Grafisk illustration

1		1. Ja	16	45,71%	
2		2. Nej	1	2,86%	
3		3. Delvis	14	40,00%	
4		4. Kan inte svara	4	11,43%	
Totalt			35	100%	
Medelvärde			2,17		
29	Ifall det skett förändringar/förbättringar i den externa samverkan (kan t ex vara; upprättade rutiner, handlingsplaner, mandat för att arbeta med frågan), beskriv gärna kortfattat hur:				
		1.			
					Jag vet att gymnasieförvaltningen verkligen kommit igång med en utbildningsinsatsning. Däremot har grundskolan inte dragit så mycket nytta av projektet. Vi kommer att knyta ihop säcken i slutet av året och då presenteras resultatet samt förslag på fortsatt arbetet. Målgruppen för detta är förvaltningsdirektörerna i de berörda förvaltningarna. Inför de övriga dvs polis och hälso- och sjukvård har dessa presentationer redan genomförts - på den nivå som det varit möjligt (dvs inte på den rätta nivån tyvärr).
					Samverkansgrupp har bildats
					Just nu kommer jag bara på att vi har kontaktuppgifter till de olika personerna i olika verksamheter som deltagit i de lokala träffarna. Jag angav två utbildningsdagar i början, men sedan har jag varit på ett flertal lokala träffar.
					Ny rutin för att kunna kalla till konsultation när det finns fler olika hanläggare i samma familj
					ja håller på med handlingsplan i länet
					rutiner har anpassad bättre till olika myndigheter.
					Har gjort att frågan lyfts från en inte så lyft fråga
					Upprättat en lokal samverkan grupp i HRV ärenden.
					Vi har en väl fungerande samverkansgrupp som träffas regelbundet och kommer fortsätta ses där vi tar upp ärenden eller bara allmänna funderingar/rådgör med varandra.
					större samarbete mellan olika yrkesgrupper och de i sig har gjort egna handlingsplaner och rutiner.
					Vi har en bra kontakt med socialtjänsten. Personkännedom är viktigt och det är lättare att ringa till varandra och rådgöra om vi vet vem vi ska prata med. Kanske skulle det behöva vara ännu tydligare riktlinjer för hur vi ska arbeta tillsammans, men oftast fungerar det ganska bra.
					Det mesta har handlat om att vi fått upp ögonen för varandras verksamheter och tar i större utsträckning hjälp av varandra
					Vi har en lokal grupp som träffas med bl.a skola, socialtjänst och polis. Vi har också en mindre grupp på sex personer från kommunens skolor som arbetar fram en handlingsplan för förskola till gymnasium i kommunen.
					Ej kommit så långt, finns ett nätverk där vi kan prata med varandra
					Vi pratar mera med varandra i dessa frågor.
					I och med fördjupad kunskap och gemensamma handlingsplaner, så har samverkan förbättrats något. Den kan bli ännu bättre när det gäller åklagare och polisväsendet.
					enklare att få kontakt med olika instanser. Genom Imans träffar blir vi tightare och vi har en telefonlista, så vi vet vem vi kontaktar vid behov.
					handlingsplan som ska implementeras i alla skolor om kommunledningen ger sitt godkännande. försök till mer samarbete med Soc. värdegrundsgrupp, trygghetsteam osv
					Kontakt nät och trygghet i att konsultera varandra.
					se föregående
					Vi har bl.a skapat ett nätverk både inom vår organisation samt med externa kontakter i andra förvaltningar. IV har arbetat fram en handlingsplan men den har inte lanserats än tyvärr.
					Införande av ny ansvarsgrupp övergripande funktioner, samordnare.
					Det har blivit betydligt tydligare samarbetsformer och vad som är viktigt att fokusera på.
30	Utifrån dina erfarenheter, har detta bidragit till något positivt för målgruppen/de utsatta?				
		1.			
					Jag tror att några utsatta har fått ett mer kunnigt och bättre bemötande och en bedömning som lett till att de snabbare och säkrare fått adekvat hjälp.
					Förhoppningsvis
					Vet ej

		Snabba vägar till kontakt tror jag är positivt, samt att man vet att det finns en kunskap om HRV då man samtalar med varandra.
		Svårt att säga då jag inte arbetar kliniskt i ärenden
		ja förhoppnings vis mer förståelse
		ja
		Ja
		Tveksamt vilket bör analyseras.
		Det har det gjort för våra insatser har blivit bättre samordnade och planerade och jag tror att vi har uppfattats som tryggare eftersom vi från Polisen vet vad socialtjänsten planerar att göra i ärendet och vi förmedlar till den utsatte att vi litar på socialtjänsten och att det kommer gå bra.
		De märker att jag har kunskap och förståelse att bemöta dem och deras situation.
		Jag tror att samarbete mellan myndigheter är bra för de utsatta då det med all sannolikhet bespar dem en massa krångel och eventuella missförstånd mellan myndigheterna.
		Ja, det tycker jag.
		JA, mer kunskap ger ökad förståelse och mer hjälp till de utsatta.
		vet ej
		Positivt är att fler sätter fokus på målgruppen men vi har mycket kvar att genomföra. Vi skulle gärna vilja ha en HRV-strateg till att börja med.
		Ja
		Gruppen har blivit mera synliggjord. Tyvärr kan jag säga att rena hedersärenden där flickor blivit LVU:ade inte går som vi tänkt oss. Det är svårt att jobba med HRV frågorna, att kunna hjälpa ungdomarna att få ett friare liv.
		Ja
		fler får hjälp och tillämpningen av lagarna används på ett bättre sätt
		Det gynnar eleven och alla ärenden går snabbare
		Ja
		Ja, gemensamma ungdommar. Kan arbeta mer effektivt. Ungdomarna känner en större trygghet. Kan vara det som gör att vi ser ett mönster, som inte annars hade blivit synligt.
		ja
		Ja, direkt kontakt med rätt personer på socialtjänsten.
		Ja det är positivt för målgruppen, i mötet med de utsatta uppvisas ett tryggare förhållningssätt.
		De utsatta får mer rätt hjälp.
31	Har du några övriga kommentarer/synpunkter som du vill framföra?	
	1.	
		Superbra projekt. Större krav på de kommuner som deltar. Följ upp hur det går. Ganska kommunen.
		När det gäller information och inbjudningar till alla konferenser har det varit väldigt många och de namn som stått på dessa maillistor har varit personer som egentligen inte vetat så mycket om projektet. Det har lett till att många känt sig "mailbombade". MAn bör diskutera den roll som vi "delprojektledare" har haft. Den skulle ha varit mer som en sambandscentral (vilket skulle ha varit mer krävande). Då hade vi kunnat hjälpa till med bedömning om vilka som ska få informationen.
		Jag tycker att vi har haft stort söd i Ann-Karin Bohl här i Karlstad, att hon stått för administrativ samordning, dokumentation och kallelser. Det har varit/är värt mycket.
		nej
		nej
		nej
		Synd att det är slut, var förra årets höjdpunkt då det gäller kompetens utbildning. Också värdefullt att få träffa andra kommuner och få höra om deras erfarenheter
		Har personligen inte sett vägledningsdokumentet?
		Fortsätt med utbildningarna och försök verka för att vi får tid avsatt för att bara arbeta med heder för det behövs!
		Bra kurser som gett mycket.
		Att frågan och kunskapsutveckling måste få fortsätta i den form som är nu. Att Östergötaland får leda det gemensamma arbetet nationellt och få ha fortsatta utbildningar för oss inblandade. Risken är annars att frågan får för lite mandat.
		Vill arbeta vidare i frågan, men vi har också resursteam heder, där vi träffas

		kontinuerligt
		Arbetet får aldrig upphöra utan vi måste ta nya tag och hitta bättre lösningar på hur vi ska kunna hjälpa barn och ungdomar som lever i en hederskultur. Genom samverkan över gränserna kommer vi att nå målen.
		Detta projekt har betytt mycket för socialtjänstens verksamhet. Vi har fått ta del av nödvändig kunskap och forskning inom ämnet, samt tvingats att föra upp frågan på agendan. Det finns fortfarande mycket förbättringsarbete att göra. Dessa frågor tar tid att utveckla och kräver mycket arbetstid i anspråk som beslutshavarna behöver bli varse om.
		Fortsatta träffar kanske en gång per termin med duktiga föreläsare (vilket det varit från er sida
		Nå fler i skolans värld. rektorer, skolchefer och utöver detta politiker i kommunen
		Bra utbildningsform och miljö
		Otroligt bra dagar i Sätra Brunn. Juno, Emma , Petra, Astrid och alla ni alla. Med ett genuint engagemang och ett mod att möta detta ämne gör att Sverige kommer framåt. Detta arbete måste fortsätta. Det blir farligt annars. "Vi" har nu börjat skrapa på ytan. Ett stort tack till Juno!
		Det är viktigt att belysa och bekämpa det institutionaliserade våldet som alltid finns i varje myndighet. När vi t.ex väljer att inte se eller väljer att lyssna på föräldrarna.
		Chefer måste prioritera detta arbete för att ett samarbete mellan olika myndigheter ska fungera.
32	TEXT / BILD INNEHÅLL	
	Tack för dina svar!-För att avsluta enkäten ska du klicka på knappen "Skicka".	

Bilaga 4 Sammanställning utbildningsinsatser inom "Våga göra skillnad" för perioden 2011-12-31 till 2015-02-15,

Länsstyrelsen Östergötland har under perioden 2011-12-31 till 2015-02-15, genomfört utbildningar som redovisas i tabell nedan¹.

1.	UPPDRAG	FRÅN DATUM	TILL DATUM	PLATS/ARRANG ÖR	MÅLGRUPP/ER	FÖRELÄSARE	ANTAL NÄRVARANDE
2.	Våga göra skillnad	2012-02-07		Växjö	Socialtjänst, skola, polis, NGO:s, Kronoberg län	Juno Blom	120 stycken
3.	Våga göra skillnad	2012-02-08		Helsingborg	Politiker, verksamheter på lokal nivå	Juno Blom	70 stycken
4.	Våga göra skillnad	2012-03-14	2012-03-16	Sätra Bruk	Uppstartskonferens pilotkommunerna	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bayan Nasih, Bo Lagerkvist, Ann Wilkens	25 stycken
5.	Våga göra skillnad	2012-04-02		Oskarshamn	Verksamheter på lokal nivå, Kalmar län	Juno Blom	40 stycken
6.	Våga göra skillnad	2012-04-16		Botkyrka	Socialtjänst	Hanna Linell	30 stycken
7.	Våga göra skillnad	2012-05-08		Mullsjö	Politiker	Juno Blom	20 stycken
8.	Våga göra skillnad	2012-05-23	2012-05-25	Sätra Bruk	Socialtjänst	Juno Blom, Astrid Schlytter, Hanna Linell, Ann Wilkens, Bayan Nasih, Lena Persson	31 stycken
9.	Våga göra skillnad	2012-06-01		Länsstyrelsen Östergötland	Myndigheter och NGO:s, förberedande samtal könsstämpning	Juno Blom, Astrid Schlytter	10 stycken
10.	Våga göra skillnad	2012-08-16		Lycksele	Socialtjänst, boendepersonal, EKB	Astrid Schlytter, Devin Rexvid	40 stycken
11.	Våga göra skillnad	2012-09-05	2012-09-07	Sätra Bruk	Polis	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bayan Nasih, Maria Ridderstolpe, Bo Lagerkvist, Mikael Hiljegren, Lena Persson	40 stycken

¹ Antalet närvarande är uppskattningsvis.

12.	Våga göra skillnad	2012-09-05		Borlänge	Socialtjänst	Juno Blom	60 stycken
13.	Våga göra skillnad	2012-10-17	2012-10-19	Sätra Bruk	Hälso-och sjukvård	Juno Blom, Hanna Linell, Ann Wilkens, Bayan Nasih, Ifrah Kirih, Iman Hussein, Lena Persson	20 stycken
14.	Våga göra skillnad	2012-10-22		Västerås	Kommunal verksamhet	Juno Blom	120 stycken
15.	Våga göra skillnad	2012-10-23		Pajala	Socialtjänst, polis och skola	Devin Rexvid	30 stycken
16.	Våga göra skillnad	2012-11-07		Stockholm	Informationsdag politiker och chefer	Juno Blom, Bo Lagerkvist, Elisabeth Nilsson, Göran Lambertz, Lisa Modée	34 stycken
17.	Våga göra skillnad	2012-11-15		Västerås	Socialtjänst, chefer	Juno Blom	10 stycken
18.	Våga göra skillnad	2012-11-15		Botkyrka	Kuratorer, elevhälsan, skolsköterskor och läkare	Hanna Linell	50 stycken
19.	Våga göra skillnad	2012-11-28	2012-11-29	Lund	Utbildningskonferens testpilot	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bo Lagerkvist, Bayan Nasih, Lena Persson	55 stycken
20.	Våga göra skillnad	2012-11-28		Kristianstad	Verksamheter på lokal nivå	Juno Blom	150 stycken
21.	Våga göra skillnad	2012-12-03		Linköping	Rundabordssamtal Könsstämpning	Juno Blom	15 stycken
22.	Våga göra skillnad	2012-12-07		Jokkmokk	Socialtjänst, polis, skola, NGO:s	Juno Blom	70 stycken
23.	Våga göra skillnad	2012-12-12	2012-12-14	Sätra Bruk	Skola	Astrid Schlytter, Kirsten Grönlien Zetterkvist, Petra Blom Andersson, Iman Hussein, Lena Persson	31 stycken
24.	Våga göra skillnad	2013-01-31 21-08-07	Stockholm	Länsstyrelsen Våga göra skillnad Östergötland	Skyddade boenden	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bayan Nasih, Bo Lagerkvist	Skyddade boenden 25 stycken
25.	Våga göra skillnad	2013-02-13	2013-02-15	Sätra Bruk	Uppföljningskonferens Pilotkommunerna	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bayan Nasih, Lena Persson	29 stycken
26.	Våga göra skillnad	2013-02-18		Söderhamn	Skolpersonal	Astrid Schlytter	15 stycken
27.	Våga göra skillnad	2013-03-07		Stockholm	Socialtjänst pilotkommunerna	Juno Blom, Astrid Schlytter, Mikael Thörn	29 stycken
28.	Våga göra skillnad	2013-03-08		Stockholm	Polis pilotkommunerna	Juno Blom, Bo Lagerkvist	20 stycken
29.	Våga göra skillnad	2013-04-09		Östersund	Länsstyrelsen Jämtlands län	Astrid Schlytter	50 stycken
30.	Våga göra skillnad	2013-04-10	2013-04-11	Umeå	Polismyndigheten Västerbottens län	Astrid Schlytter, Bo Lagerkvist	60 stycken
31.	Våga göra skillnad	2013-04-16		Stockholm	Verksamheter på lokal nivå, pilotkommunerna	TRIS/Alma Europa/Länsstyrelsen Östergötland	100 stycken

32.	Våga göra skillnad	2013-04-17	2013-04-19	Sätra Bruk	Polis, socialtjänst och skyddade boenden, nationellt (pilotkommunerna)	Juno Blom, Astrid Schlytter, Emma Westin, Mikael Thörn, Bayan Nasih, Lena Persson, Mikael Hiljegren	32 stycken
33.	Våga göra skillnad	2013-04-17		Töreboda	Hedersrelaterat våld och kommunal samverkan	Juno Blom	40 stycken
34.	Våga göra skillnad	2013-04-26		Strömstad	Verksamheter på lokal nivå	Juno Blom	100 stycken
35.	Våga göra skillnad	2013-09-25		Linköping	Socialtjänsten Östergötlands län	Hanna Linell, Iman Hussein	89 stycken
36.	Våga göra skillnad	2013-09-25		Linköping	Socialtjänst	Hanna Linell, Iman Hussein	100 stycken
37.	Våga göra skillnad	2013-10-01		Resursteam heder Karlstad	Karlstad socialtjänst	Juno Blom	17 stycken
38.	Våga göra skillnad	2013-10-02		Karlstad	Familjehemscentralen, socialtjänsten, utredande socialsekreterare	Juno Blom	120 stycken
39.	Våga göra skillnad	2013-10-11		Karlstad	Elevhälsa och skolledning	Juno Blom	130 stycken
40.	Våga göra skillnad	2013-10-15	2013-10-16	Länsstyrelsen Jämtlands län, Östersund	Riktad utbildning till verksamheter på lokal nivå	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bo Lagerkvist, Iman Hussein, Azam Quarai	400 stycken
41.	Våga göra skillnad	2013-10-21		Skellefteå	Politiker och verksamheter på lokal nivå, Guldstadens kvinnojour	Astrid Schlytter	120 stycken
42.	Våga göra skillnad	2013-10-24		Resursteam heder Borlänge	Verksamheter på lokal nivå	Juno och Bayan	15 stycken
43.	Våga göra skillnad	2013-10-25		Linköping	Socialtjänst	Iman Hussein och Hanna Linell	63 stycken
44.	Våga göra skillnad	2013-10-26		Huskvarna	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom, Iman Hussein, Barbro Andersson, Bo Lagerqvist	253 stycken
45.	Våga göra skillnad	2013-10-29		Gävle	Verksamheter på lokal nivå, Länsstyrelsen i Gävleborg, Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten i Gävleborg	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bo Lagerkvist, Mikael Thörn, Mikael Hiljegren	200 stycken
46.	Våga göra skillnad	2013-10-30		Stockholm	Politiker och chefer	Juno Blom, FMU, Iman Hussein, Astrid Schlytter	50 stycken
47.	Våga göra skillnad	2013-10-30		Stockholm	Politiker och chefer	Juno Blom, Astrid Schlytter, Chaz Akoshile, Iman Hussein	60 stycken
48.	Våga göra skillnad	2013-10-31		Karlskrona kommun	Verksamheter på lokal nivå	Emre Gungör	Uppgift saknas
49.	Våga göra skillnad	2013-11-19	2013-11-21	Dalarna	Polismyndigheten i Dalarna samt socialtjänst	Bo Lagerkvist	150 stycken

50.	Våga göra skillnad	2013-11-22		Stockholm	NCK, länsstyrelserna	Juno Blom, Iman Hussein	Uppgift saknas
51.	Våga göra skillnad	2013-11-26		Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköping	Verksamheter på lokal nivå i länet	Juno Blom, Iman Hussein, Bo Lagerkvist, Barbro Andersson	253 stycken
52.	Våga göra skillnad	2013-11-28		Folkpartiet, Liberala kvinnor, Stockholm	Riksdagen	Kompetensteamet	100 stycken
53.	Våga göra skillnad	2013-12-03		Göteborg, Länsstyrelsen Västra Götalands län	Samverkan på lokal nivå	Juno Blom	90 stycken
54.	Våga göra skillnad	2013-12-13		Länsstyrelsen Västernorrland, Härnösand	Verksamheter på lokal nivå	Juno Blom, Astrid Schlytter	150 stycken
55.	Våga göra skillnad	2014-01-15		Karlstad	Skolpersonal	Juno Blom	110 stycken
56.	Våga göra skillnad	2014-01-16		Norrköping	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom	70 stycken
57.	Våga göra skillnad	2014-01-22		Mjölby	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Bo Lagerkvist	200 stycken
58.	Våga göra skillnad	2014-02-04		Värmland	Polismyndigheten	Bo Lagerkvist, Juno Blom	200 stycken
59.	Våga göra skillnad	2014-02-05		Mjölby kommun	Socialtjänst	Iman Hussein	90 stycken
60.	Våga göra skillnad	2014-02-26		Bollnäs kommun	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein	100 stycken
61.	Våga göra skillnad	2014-03-06		Vetlanda	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom	120 stycken
62.	Våga göra skillnad	2014-03-18	2014-03-19	Länsstyrelsen Norr- och Västerbotten	Resursgrupp HRV	Juno Blom	16 stycken
63.	Våga göra skillnad	2014-03-18	2014-03-19	Luleå	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom	40 stycken
64.	Våga göra skillnad	2014-03-21		Gävleborgs län	Socialtjänst	Iman Hussein	150 stycken
65.	Våga göra skillnad	2014-03-21		Gävle	Polis	Bo Lagerkvist	200 stycken
66.	Våga göra skillnad	2014-03-24		Söderhamn, Bollnäs, Ovanåker	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein	90 stycken
67.	Våga göra skillnad	2014-03-31		Karlstad kommun	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein	15 stycken
68.	Våga göra skillnad	2014-04-07		Gävleborgs län	Specialpedagoger	Iman Hussein	50 stycken
69.	Våga göra skillnad	2014-04-07		Söderhamn	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein	70 stycken
70.	Våga göra skillnad	2014-04-08		Norrköpings kommun	HRV-grupp	Iman Hussein, Petra Blom Andersson	5 stycken
71.	Våga göra skillnad	2014-04-08		Norrköpings	Socialtjänst, polis, skola, hälso-	Juno Blom, Iman Hussein	60 stycken

				kommun	sjukvård, frivilligorganisationer		
72.	Våga göra skillnad	2014-04-10		Söderhamns kommun	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein, Jan Dandanelle	120 stycken
73.	Våga göra skillnad	2014-04-15		Kalmar län	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Maya Wolinder Lind,	40 st
74.	Våga göra skillnad	2014-04-29		Malung kommun	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein	70 stycken
75.	Våga göra skillnad	2014-05-06		Härnösand	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom, Azam Kuaray, Iman Hussein, Bo Lagerqvist, Marlene Stenman	50 stycken
76.	Våga göra skillnad	2014-05-09		Eskilstuna	Socialtjänst	Hanna Linell	20 stycken
77.	Våga göra skillnad	2014-05-20		Norrköping	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein, Juno Blom	Uppgift saknas
78.	Våga göra skillnad	2014-05-21		Linköping	Skola	Juno Blom, Iman Hussein	90 stycken
79.	Våga göra skillnad	2014-05-23		Stockholms stad	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Vanja Berggren, Bayan Nasih, Juno Blom, Iman Hussein	50 stycken
80.	Våga göra skillnad	2014-06-03		Oskarshamn	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Marléne Stenman	10 stycken
81.	Våga göra skillnad	2014-06-03		Kalmar	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom, Iman Hussein, Marlene Stenman, Bo Lagerqvist	110 stycken
82.	Våga göra skillnad	2014-06-04		Polis, soc, skola Blekinge	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom, Iman Hussein, Marlene Stenman, Bo Lagerqvist	100 stycken
83.	Våga göra skillnad	2014-08-12		Söderhamn	Skola	Iman Hussein, Marlene Stenman	80 stycken
84.	Våga göra skillnad	2014-08-13		Sandviken	Skola	Iman Hussein	150 stycken
85.	Våga göra skillnad	2014-09-08		Göteborg	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom, Iman Hussein	100 stycken
86.	Våga göra skillnad	2014-09-17		Nyköping	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Marléne Stenman, Iman Hussein	100 stycken
87.	Våga göra skillnad	2014-09-23		Söderhamn	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer från Gävleborgs län, BVC, MVC; kuratorer	Iman Hussein	75 stycken
88.	Våga göra skillnad	2014-09-25		Umeå	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein	40 stycken
89.	Våga göra skillnad	2014-10-07		Eskilstuna	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Marléne Stenman, Iman Hussein	100 stycken
90.	Våga göra skillnad	2014-10-08		Länsstyrelsen Västra Götaland, Göteborg	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Juno Blom, Iman Hussein, Christina Malmqvist, Petra Blom Andersson	67 stycken

91.	Våga göra skillnad	2014-10-08		Göteborg	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Christina Malmqvist, Emma Westin	80 stycken
92.	Våga göra skillnad	2014-10-15		Åstorp	Skolor, hälso-sjukvård Skåne	Melissa Delir, Emma Westin	40 stycken
93.	Våga göra skillnad	2014-10-16		Östersund	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer, integration, UM	Iman Hussein	50 stycken
94.	Våga göra skillnad	2014-10-16		Länsstyrelsen Skåne, Helsingborg	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Emma Westin, Christina Malmqvist, Jan Dandanelle, Barbro Andersson, Lotta Nilsson, Petra Blom Andersson	200 stycken
95.	Våga göra skillnad	2014-10-20	2014-10-21	Piteå	Resursgrupp HRV, Länsstyrels	Iman Hussein	16 stycken
96.	Våga göra skillnad	2014-10-27		Piteå	Socialtjänsten	Iman Hussein	90 stycken
97.	Våga göra skillnad	2014-10-28		Katrinholm	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Marléne Stenman, Anissa Mohammed Hassan	140 stycken
98.	Våga göra skillnad	2014-11-04		Uppsala	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Iman Hussein	90 stycken
99.	Våga göra skillnad	2014-11-10		Länsstyrelsen Blekinge, Länsstyrelsen Kronoberg, Ronneby	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer i Kalmar, Blekinge, Kronoberg	Juno Blom, Iman Hussein, Jan Dandanelle, Barbro Andersson, Petra Blom Andersson	160 stycken
100.	Våga göra skillnad	2014-11-13		Länsstyrelsen Dalarna, Falun	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer i Mittlän	Juno Blom, Iman Hussein, Jan Dandanelle, Barbro Andersson, Petra Blom Andersson	162 stycken
101.	Våga göra skillnad	2014-11-18		Länsstyrelsen Dalarna	Hälso-sjukvårdspersonal, socialtjänst, frivilligorganisationer	Juno, Iman, Petra, Barbro och Jan Dandanelle	200 stycken
102.	Våga göra skillnad	2014-11-20		Norrköping			33 stycken
103.	Våga göra skillnad	2014-11-26		Eskilstuna	Socialtjänst, polis, skola, hälso-sjukvård, frivilligorganisationer	Marléne Stenman	25 stycken
104.	Våga göra skillnad	2014-11-27		Stockholm	Hälso-sjukvårdspersonal, socialtjänst, frivilligorganisationer	Juno Blom	Uppgift saknas
105.	Våga göra skillnad	2014-12-02		Göteborg	Hälso-sjukvårdspersonal, socialtjänst, frivilligorganisationer	Juno Blom	100 stycken
106.	Våga göra skillnad	2014-12-13		Härnösand	Temadag HRV	Petra Blom, Devin Rexvid, Anissa Mohammad Hassan	105 stycken
107.	Våga göra skillnad	2015-01-21		Göteborg	Samarbete med Länsstyrelsen Västra Götaland, socialtjänst och kvinnojour	Iman Hussein	27 stycken
108.	Våga göra skillnad	2015-01-21		Göteborg	Socialtjänst, kvinnojour	Iman Hussein	30 stycken

Bilaga 1 Länsstyrelsen Östergötlands regeringsuppdrag

1. **Ju2005/11057/IM** Uppdrag om nationella och regionala insatser mot s.k. hedersrelaterat våld
2. **Ju2006/5378/IM, jU2006/926/IM, Ju2006/2138/IM, Ju2006/4072/IM** Uppdrag om nationella och regionala insatser mot s.k. hedersrelaterat våld
3. **IJ2007/343/JÄM, IJ2007/1356/JÄM, IJ2007/1383/JÄM, IJ2007/1721/JÄM** Uppdrag till länsstyrelserna om insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck
4. **IJ2007/2460/JÄM, IJ2007/2878/JÄM, IJ2007/3355/JÄM, IJ2008/326/JÄM, IJ2008/354/JÄM** Uppdrag till länsstyrelserna om insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
5. **IJ2007/2460/JÄM** Medelstillelning rörande länsstyrelsernas fortsatta uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
6. **IJ2007/2460/JÄM, IJ2009/2365/JÄM, IJ2010/2218/JÄM** Medelstillelning rörande länsstyrelsernas fortsatta uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
7. **IJ2010/961/JÄM** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att genomföra insatser i syfte att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
8. **IJ2010/1983/UF, IJ2010/2218/JÄM** Ändring av regleringsbrev för budgetåret 2010 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder
9. **IJ2009/2315/JÄM, IJ2010/112/JÄM, IJ2010/147/JÄM m. fl.** Regleringsbrev för budgetåret 2011 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder
10. **U2011/4665/UC** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att göra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
11. **U2011/4322/JÄM** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att utveckla och sprida en vägledning för stöd och rehabilitering av unga
12. **U2011/7068/UC** Uppdrag att genomföra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
13. **U2011/7064/JÄM, U2011/6952/JÄM** Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13
14. **U2013/5290/JÄM** Uppdrag att utveckla ett nationellt kompetensteam
15. **U2014/2229/JÄM** Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13
16. **2014/2666/UC** Uppdrag att genomföra insatser för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom hedersrelaterat våld och förtryck
17. **U2013/5292/JÄM** Uppdrag att ta fram vägledande material (könsstympling)

lansstyrelsen.se/ostergotland

Länsstyrelsen Östergötland

POSTADRESS 581 86 Linköping BESÖKSADRESS Östgötagatan 3

TELEFON 010-223 50 00 TELEFAX 013 - 10 13 81

LÄNSSTYRELSEN

ÖSTERGÖTLAND